

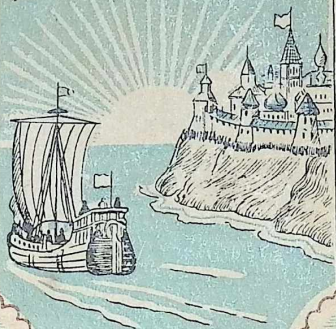
Р1
17913

А.С. ПУШКИН

ТУУЛЬС

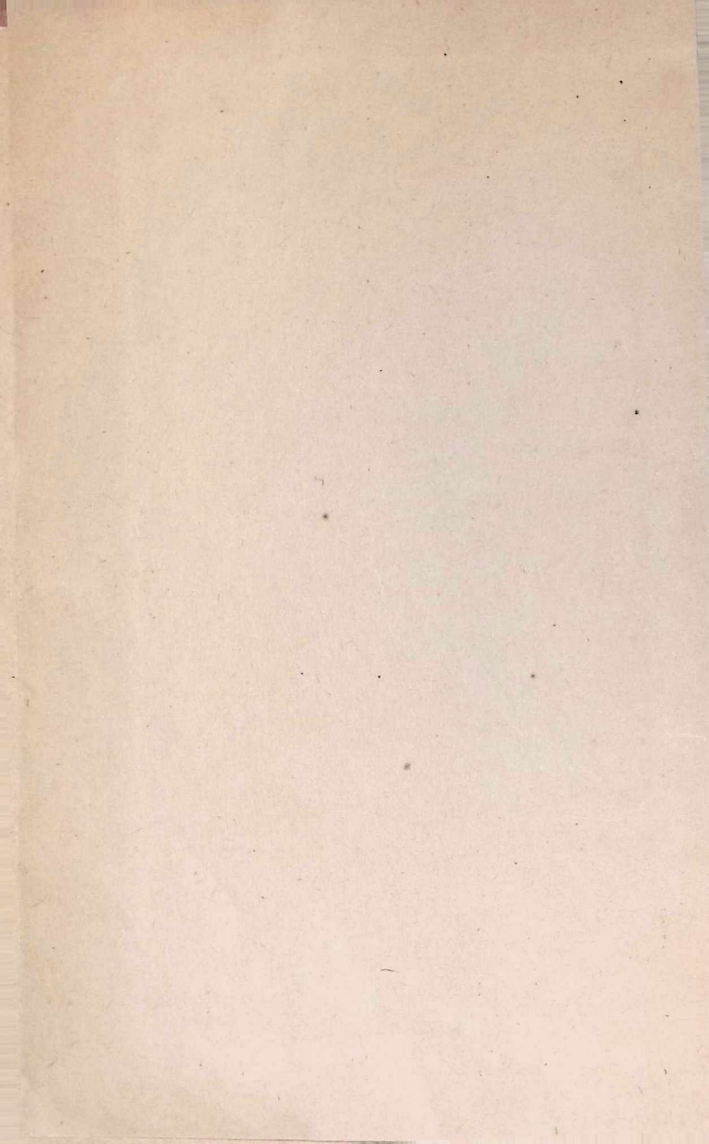
ХАЛЪМГ ДЕТР
ГАРГЪАЧ
1958

3696 P1

20041

А. С. ПУШКИН

P1

П 913

ТУУЛЬС

ОРСАС ОРЧУЛСНЬ
СЯН-БЕЛГИН ХАСР

3696-

1986
1987
1988

БИБЛИОТЕКА
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОГО ЦЕНТРА
ПО АТОМНОЙ ЭНЕРГИИ И ИСТОРИИ
ИНВ. № 4169

БИБЛИОТЕКА
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОГО ЦЕНТРА
ПО АТОМНОЙ ЭНЕРГИИ И ИСТОРИИ
ИНВ. № 5960

Халымг дегтр гаргъач
Элст—1958 дж.

BBN

On 2/2

ОРС ГЕЛНЪГИН БОЛН ТУУНĂ ЗАРЦ БАЛДАН ТУСК ТУУЛЬ

Олцхр хоосн дӱш манъата

Орс гелнъ бӱӱсн болна.

Овр-товр юм хӱлӱхӱр

Орс гелнъ базр орна.

Айстан халӱсн талан,

Аръагъад йовдж йовсн,

Анъхун Балда тӱӱнлӱ

Амда тосдж харгъна.

Эрт боссмбт, гелнъгин зерг,

Эндӱс ю хӱӱдж йовнат? — гидж

Эн гелнъгӱс тер сурна.

Хӱрӱгъинь ӱгч гелнъ келнӱ:

Хӱӱсч, мӱрч, урн эрдмтӱ,

Хатӱр зарц нанд кергтӱ:

Бичкн джалвар тим кӱ

Би хамагъас олхв? — гинӱ.

Балда тиигхлӱнь келнӱ:

«Би чамд сӱӱнӱр кӱдлнӱв,

Чикӱр заксн кергичн кӱцӱнӱв,

Чини нанд ӱгх джалвчн:

Джилмгър эн манънагъарчн

Джилд гурв индсднӱв.

Халъсн уга будагъар кесн

Хаш-уух хотм болтха».

Эн гелнъ уха тунъгъана

Эврӱ манънагъан мааджна,

Индслгънѣс индсн ончта болна.
Иигдж сандж бѣэгъад гелнъ,
Олн джилд ицдж дассн
Орсин магъдар бѣрг кенѣ.
Гелнъ Балдад келнѣ:
«Гем уга болна.
Зовлнъ хойрадмидн уга,
Зарцм болад кѣдл.
Эрдм, кѣчѣн ѳзѳла,
Эн гелнъгин герт,
Эвтѣ Балда кѣдлнѣ.
Эврѣн солам деер унтна.
Дѣрвн кѳѳнѣ хот эдлнѣ,
Долан кѳѳнѣ кѣдлмш кенѣ.
Ѳдрин гегѣн ортл,
Онѣѣдж Балда босн,
Мѣн кѣдлмшѣн кенѣ.
Мѣр зѳѳдж газр хагълна,
Беш тѳлдж гер халулна.
Бер тегшлдж цугинъ дегц,
Белн болгъдж, хулд кенѣ.
Такан ѳндгиг болгъад, ѳкс
Ташр эврѣн хѣлсинъ хуулна.
Гелнъгин гергн Балдаг
Генѣртѣ кевѣр мактна.
Гелнъгин кѳѳкн Балда гихлѣ,
Гейѳрддж зогсад седкл алдна.
Гелнъгин бичкн кѣвѳн Балдаг
«Гаага» гидж кѳндлѣд келнѣ.
Бийнъ хашан чана бѣѣдж
Бичкн кѳѳкдиг Балда саатулна.
Эгл гелнъ зуг танцарн
Эвтѣ Балдад дурта биш.
Тѳѳнѳр кезѣдчн чиклдж хѣлѣхш,
Тооцагъан ѳдр болгън санна.
Боосн цаг ирѣд ѳовна.
Болзгнъ тѳѳнѣ ѳѣрднѣ,
Хойр нѳдѣн харгѳулхш,
Хотас гелнъ арна.
Тошхр манънанъ ики урдаснъ
Тонъ-тонъ шуурч ѳвднѣ.
Орс гелнъ гергндѣн келнѣ:
«Ода иим: ю кедѳ болна»

Түргн, күүд күүнә ухань
Кү меклхдән һавц мергн.
Тегәд гергнь келнә:

Тер зовлнъгиг манас,
Тас хагыцулхин аргыг
Тавта кевәр меднәв.
Берк күнд кәдлмш
Балдад даалгъдж зак.
Берк дигтәгъяр гидж,
Болзгар бооцад нек.
Мел тийгсн цагт
Манънагъан менд авхч.
Көлсинь өглго Балдаг
Көөджд гертәсн әрлгъхч.

Гелнъгин седкл төвкнв,
Гелнъ байсад одна.
Бат зүрк зүүгъад,
Балда тал зөрглнә.
Өлкәдәд гелнъ хәәкрнә:
«Өрд Балда! гинә.
Сонь чик зарцм,
Сонъс: шулмс нанд,
Онърх күртлм алв
Өгх болдж һарла.
Минь түүнәс деер олз
Мел кергтә биш билә.
Дурвн джилә өрән зугар,
Тутамл кишгос өгәд уга.
Хашан цадлан идчкәд,
Хәрнъ чи үкс йовад,
Алвим шулмас цуглулдж
Авч ир күүстә нанд.
Онъартән орс гелнълә
Өрцлдсн уга Балда.
Тегәд шиигәд һарв,
Тенъсин көвәд ирв.
Тендән деес олджд авад,
Тенъсин уснд дүрджд норгъав,
Түүнә үзүринь эрджд дугърав.
Тегәд көгшн Бирмн
Тенъсәсн һарч ирв.
«Ямр учрар, Балда,
Ягъад ирвч?» — гив.

ЛК

12

101

күчүзүн

12

12
18

21

12

«Эн деесәр тентьсити
Энъднь ширгәхәр бәәнәв.
Дәжд таанриг, кишго орд,
Давхр тохм таслнав! — гинә.
Келси угинь сонъсад
Көгшн бирмн атина».

«Ягълав, хәәмнь келич ода,
Ягъад тиим гүрм учрв?»

— Алмс, ягъад гинчи?
Алван өгәд угалмт,
Болзг-цаган мартджлмт.
Бәәстн, зуг кишгос
Тав манд болхт.
Таанр, кишго нохас,
Тамин йоралд тусхт».

«Балда, Балда, күлә,
Бичә тенть ширгә.
Болм алван кевтнь,
Болзгтнь күңәдж авхт.
Аюрд, үүнд бәәджә,
Ачан чамур илгәнәв».
Түнъшдж Балда ухална:

«Түүгинь меклхл беркә,
Гентки илгәсн бирмәшкнь
Геглзәд арч ирнә.
Мисин харгъсн күүкншнъ
Мәәлдж тер келнә:

«Баахн бичкн залу
Балда, мендв! — гинә.
Нам юн алвмб, терчнв!
Нанд юмн медгддж бәәхш.
Насни турштан бидн
Тер алвнанчн тускиг
Төрүц сонъсад угалм.
Эрлг-шулм әмтс
Эн зовлнъгас гетлләлм.

Болтха, алван ав,
Болв, хоорндан маргъй, —
Батта бооца кей,
Зуг урдаснь, кендчн,
Зовлнъ фундл угагъар,
Эн тентьсиг кевтнь
Эргдж хоюрн урлди:

Түрүлдж кен ирнә —
Тернь алов автха.
Тер алвиг, иртимвди
Тулмд кегъад белдтхә.
Түүнднь нүдәрн инәнә,
Наадлад Балда келнә:

«Нам, бихмн, чавас,
Авртәл маргъамб энчи.
Алднь нанла чадмч,

Нанла маргъхар седмч,
Нанла, нертә Балдала?

Энч мууха генн
Элчән нанур тәвсмб!
Мини бичкн дүүг
Минь үүнд күләджә.
Өндәдж Балда босад,
Өөрхид үзгддж бәәсн
Ө-шугъу мод орна.
Туулан хойр күүкиг
Тулмдан бәрәд дүрнә.
Тер джн хәрү.

Тенъс талан ирнә.
Тенъсин өөр бирмәшкиг
Тегад олад авна.

Эн нег туулагъан
Эвтә кевәр буульна.
Чикнәснь бәрдж тоглюлад

Чимгтә үгән келнә:

«Чи мана домбрт
Чичрн биләд орклч.
Бирмәшк, чи хәәмнь,
Бичкнч ода бийнь.
Чамд нанла маргъдг
Чидл, аргъ угалч.

Өнр нанла урлдхла,
Өнъгәр цаг үрхмн.
Нанла урлдхас урд
Наадк дүүгъим күцлч.
Негн, хойр, дурвн
Не, көөгъад күц!»

Туула бирмәшк хойр
Тоглдж гүүгъад гарна.
Бирмәшк тенъс көвәләд

А 169 нк

12

16 12

Бяасн күчәри гүүнә.
Туула мод темцәд,
Тиигән герәдән хәрнә.
Тегәд бирмәшк, чавас.
Тенҗс төгәлдж гүүнә.
Балдалгъдж келән гаргъсн
Баахн хонъшаран өргсн,
Арә киигъән авсн.
Амсхдж бирмәшк ирнә.
Көлрәд усн болсн,
Көләрн көлсән арчсн,
Балда шүүгдсн гидж,
Бирмәшк дотран санна.
Хәлән гихләнъ — Балда
«Хәәмнъ, Энъкр дүм,
Аргъсн болхмн, көөркүм,
Амр» — гидж келәд,
Аюрхн дүүгъән илнә.
Сүүкндж бирмәшк адгъна,
Сүүлән ардан хавчна,
Сулдад, номгърад одна:
Домта Балдан дүүг
Дорагъар гетдж хәләнә.
«Аюрд, күләджә, — гинә,
Алвнд однав», — болна.
Авгъдан ирәд келнә:
«Амтн тасрдж одв!
Уршгта Балдан дү
Урлдад нанас гарв».
Көгшн бирмн сонъсад,
Көлврүлдж уха тунзана.
Энднҗ аза Балда
Элдв шууга татна.
Энъдән тенҗс көлврв,
Экрсн дольгад довтлдв.
Бирмәшк гарч ирнә,
«Болдж, залу, — гинә
Болм алвичн өгй.
Болв, зугар сонъс,
Узджәнч эн моддуд?
Уүнәс дуртагъан ав.
Модиг холд шивсн
Ончта паран булгълхасн

L2

L2

L4

L61

Ормлэдж аадж баянч?
Тегад кениг кўланач?»

«Тер үүл кўладжана́в,
Маргья авх болтха.

Ода ягвч тулад?
Огьтргьу натц шивад
Олдшго модичн кенав.

Эндан кишго, шулмс
Эрситн эдлүлхяр баяна́в».

Өврдж бирмашк аав,
Өвк талан гүүв.

Балдан тер диилвриг
Бирмндан ирдж келв.

Тенгст, аанан Балда
Талхм-тачг татв.

Деесар шулмсиг тарахар,
Деерас сүрдэдж аалгъв.

Бирмашк дэжн нарч ирнэ.

«Бича аалгъич, болдж, — гинэ,

Кевтнь алван авхч,

Кемр дурчн баяхлэ»

«Уга, — болна Балда, —

Ода мини селган.

Мармгър даясн чамла

Маргья эвран кенав.

Үнн чидличн медий.

Үзджанч тер гү?

Гүүг өргад халалч,

Түүг өрәл дуунад,

Өргад дееран даалч.

Авад лавта күрхлә

Алвн кевтан чини.

Даадж эс чадхла,

Даньдан алвн мини».

Гүрмлэ харгьсн бирмашк

Гүн дор орв.

Гүзән-геснь цурдав,

Өндәгяад чихлдж чирдав,

Өргад хойр алхв,

Нурв алхад унв,

Кар-көлән салдалгъв.

Түүнд Балда келв:

«Тенг бирман чавас,

Тегäd нанла маргъхмбч?
Күчтә парарн эс даавч,
Көлдән хавчад өргхв.
Деернь мордад гүүгъяр,
Дууна азрт Балда,
Делсәд довтлад оркв,
Делгүдән тоосн болв.
Өврдж бирмәшк аäv,
Өвк талан гүүв.
Балдан тер диилвриг
Бирмдән ирдж келв.
Баглрдж шулмс хурв,
Кедг аргъ уга
Кевтнь алван цуглулв
Алвинь тулмд кегяд
Ачдж Балдад үүрүлв.
Хоолан ясад Балда
Хол-хол алхмнв.
Гелнь Балдаг үзчкәд
Гергнәннь ард бултв.
Түрдж аәхләрн бөкчив,
Түүг Балда олв.
Алвинь кевтнь өгв,
Аштнь джалван некв.
Муульта гелнь, чавас,
Манънагъан тәвдж өгв.
Өвдкүртә түрүн индслгънд
Өркд күрч һарәдв.
Уүнә хойрдкчлань, өвгн
Уг келдгән геев.
Уршгта гурвилань, өвгн
Уха-сегәгъән алдв.
Хорта индслгъән дуусад,
Ходрдж Балда келв:
Ода, гелнь, меддж ав:
Олз-килврәс хол йов!

1937 дж. Элет

**САЛТАН ХААНА ТУСК, ТУУНА
УРН НЕРТÄ АЛДР БААТР ГВИДОН
НОЙНА ТУСК, ХУН ХАТНА ТУСК ТУУЛЬ**

Асхн ора шидр терздән суугъад,
Амрг гурвн күүкн утс ээрнә.
«Кемр би хатн болхла,
Кевтән делкә цадх хотта
Нертә хүрм кехүв, — гидж
Нег күүкнь келдг болна.
«Кемр би хатн болхла,
Кевтнь делкәг хувцлдж чадх
Дала эд кехв» — гидж
Дарук күүкнь келдг болна.
«Зугар би хатн болхла,
Зерг хаанд элдв хяärtә
Ончта баатр гаргъхв» — гидж
Отхн күүкнь келдг болна.
Угән төгсм цацунь
Уүд аюрхн секәд,
Орн-нутгин эзн хан
Орад ирнә, теднә герт.
Экләд күүндснәснь авн чиньнәд
Эднә хашан ард зогсла.
Отхн күүкнә келсн үг
Ончта сәәнәр хаанд тасгдла.
«Сәәхн күүкн, менд!
Сән, хатн бол-гина.

Намр эклх сарин хуучнд
Нанд баатр учра-болна.
Энъкр экчнр хоюрн тадн,
Эврә гертәсн гарч йовцхатн.
Мөн мини, дү күүкнәннь,
Ман хойран ард дахцхатн:
Эд некдг нскәч-негнь,
Эзнә хәәсч болтха, нааткнь».
Эзн хан сиинцдән ирнә,
Эдн цугъар бәәшнъд орна.
Тегәд хан удл уга,
Тер сөөднъ хатиг өргәлнә.
Бәхтә хұрмин сүүрд Салтан
Баахн хатнлагъан зергддж сууна.
Батта гиичнр, хұрмин хөөн,
Занин ясн орн деер,
Заята хатиг, хаатагъинь залв,
Хсйрагъинь үдшәгъәд эдн гарв.
Хотин герт, хәәсч уурлв,
Эдин машинд, эдч уульв —
Учргсн хаана хатнд,
Урнъшад эдн йөдәрнә.
Эгл баахн бамб хатн
Эврә үгдән күрәд,
Эн сөөднъ үр үүдәнә.
Тер цагла дән эклнә,
Тегәд Салтан хатнларн мендләд,
Сән күлгән тохулдж мордад,
Сәәхч үгәр зәрлг болна:
Саг бә, бичә март-гинә.
Хол газрт хан одад,
Хортила уданд догшнар дәәлднә.
Ацата хатна төрх кемд
Арчм көвү бурхн заяна.
Дегдәмлән гәрд элкдг метәр
Деернъ элврәд үрән энъкрлнә.
Элч йовулна, бичг илгәнә
Эцкинъ байрлахар хатн тәвнә.
Зугар хәәсч, эдч хойр
Зүгдг худ эмгн Бабарихта
Эн хатиг әрлгъхәр седнә,
Элчинъ дорнъ онъданар сольна.
Эврә бийсиннъ элч илгәнә,

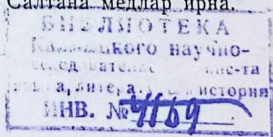
Эдн иигдж тегэд келүлнэ:
«Харнъгъу сөөгъяр, хатн төрв,
Хялэхлэ: күүкн, көвүн медгдхш,
Мекләчн биш, хулгънчн биш,
Медгдго анъгин кичг гарв.»
Эцк хан сонъсн,
Элчин зәнъг медн,
Дегд цухлдад уйдв,
Дүүджлхяр элчиг седв.
Эн, дарунь, невчк номгърв.
Элчяр им заквр өгүлв:
«Заяни иштә шиндвр кехяр
Залрдж хан ирхиг күләтхя»
Элч бичгтә гарна,
Эргад күрәд ирнә.
Зугар хаясч, эдч хойр
Зүгдг худ эмгн Бабарихта
Бийинь әрkd согтана,
Бичгинь элчәс хулхална.
Түүнә хоосн суумкднъ
Талин бичг тәвнә.
Элч улан тавта халнъгъа
Эн өдртнъ им заката ирнә:
«Түшлмүдтән хан иш өгчәнә,
Түдл уга үкс болдгар
Хатна бийинь, гаргъсн юмтагъинь
Хулхагъар усна йоралд хайтха».
Аргъ уга: түшлмүд гундна,
Алдр хаана закврт уутърна.
Бамб хатнд санань зовсн,
Баглрад цугъар тедн ирсн,
Хатн, үрн хойрт энлвр,
Хаана хату таалиг медүлнә,
Тер заквринь сонъсхад умшна.
Тегад дарунь хатиг,
Көвүтәгъинь бочкт суулгъад,
Көлврүлнә, дөгдлнә бочкиг
Тиньгр Далад орулад тәвнә
Тиигдж Салтан закла-гинә.
Көк тенъгрт одн гилвкнә,
Көк тенъгст дольган шуугна,
Тенъгряр үүлн өөмнә,
Тенъгсәр бочг көвнә.

Тенсн белвсн гергн мет,
Телцдж хатн бочгт уульна.
Тендән көвүн өсәд йовна,
Өдрәр биш, часар немнә.
Онъгрнә өдр, хатн шугшна...
Өлчр көвүн дольганд келнә:
«Дольган мини, дольгам!
Долдалад дурндан йовнач.
Тачасн талан цацгднач,
Теньгсин чолу бұлуднач,
Газр эргиг чивәнәч,
Галт кермиг көвәнәч —
Хәәмнь, маниг авр:
Хәрнь газрт гаргь!»
Дольган үгинь сонъсна:
Дарунь эрг тал,
Тер бочкиг өргәд
Түлкәд аюрхн гаргъна.
Көвүтәгъән эк үкләс гелнә,
Көрстә газрт бәәхән меднә.
Бочгаснь эдниг кен гаргъхмб?
Бурхд бас эдниг мартхмб?
Босна, көвүн тавглдждж ишкәд,
Бочгин йоралд толгъань тулна.
Невчк чихтхләд суняна,
«Нег терз хотнадан
Гаргъдж авхмн» — гидж келнә.
Гарад одна, йорал өсрнә.
Көвүн, эк хойр сулдна,
Көндә кодән кецмүд үзнә,
Көк теньгс энъдән налана,
Кецд хар-модн көкрнә.
Уха тегәд көвүн тунъгъана,
Уух хот олхан санна.
Савгър модна ацинь шудрад,
Саадг кедж дорнь матъна.
Күзүндк кирсиннь торгън бұчәр
Көвч саадгтан кедж авна.
Укс бұчр хугълдждж авад,
Узүринь шорлад, сум кенә.
Арлин захар, теньсин көвәгъяр
Ань, шову харвхар гарна.
Тенъст өөрддждж ирм цацугъан,

Тер зовньсн тўнъшă сонъсна...
 Тенъс деер ўўмăтă гигăд,
 Тотхн хăлăдж тер ѳврниă:
 Дольган заагт хун гўрджăнă,
 Догшн гегс деерăснь шўўрчăнă.
 Хăямнь хун зовлнъ ўзнă,
 Хăвргъдăн ус бутхачад цацна.
 Улач гегс хумсан сарсалгъад,
 Уурта болд хонъшаран зѳвлнă.
 Тўўнлă гент сумн дуулна,
 Тер гегсин кўзўгъинь таслна —
 Халун цусн гегсăс асхрна,
 Хан кѳвўн саадган буулгъна.
 Халăхнь: гегс теңъст чивнă
 Хăăкрăд, шовун бишинăр уульна.
 Алдр хун ѳбрдж ирăд,
 Аврлг уга гегсиг чонъкна —
 Дарунь ўкўлх аргъ хăннă,
 Далвагъарн цокад тенъгсд чивăнă
 Ода арднь хан кѳвўнд,
 Орс келăр, хун келнă:
 «Ăмндм орвч, хан кѳвўн
 Ăамшгтă тамас гетлгсн манъгъсм
 Нанас кѳлтă гурвн хонгт
 Нам хоосар, хăямнь, бăăхмч,
 Тенъст сумнчн геедрв,
 Терчн зовлнъ бишл.
 Ачичнь насдан мартш угав
 Аштнь, тусан чамд кўргнăв.
 Гетлгснчнь — хăямнь, хун биш,
 Гиджгтă кўўкнă ѳм аврвч.
 Алснчнь — гегс шовун биш
 Алмс шову хадж алвч.
 Насн турштан чамаг мартхшив:
 Намаг хама чигн олхч,
 Ода гер талан хăр,
 Одад унт, бичă гунд».
 Хун шовун нисăд одв,
 Хан кѳвўн, хатн хойр
 ѳдрин дуусн хоосн бăăчкăд,
 ѳли кевăрн, орндан орв.
 Хан кѳвўн ѳсрăд сернă,
 Харнгъу сѳѳгъăr нѳѳрнь сергнă,
 Алнъ болна, ѳмн бийдăн

Алдр сәәхн балгъс үзнә.
Эрәлсн сиилвртә сәәхн эрс,
Эн цагъан эрс гатц
Көк ората чондж гилвкнә,
Күндтә сүмс бас бәәнә. —
Ээджән көвүн үкс серүлнә:
Энн чочад одна... «энлә,
Теткүлтә хунм хәәрлх» гидж
Тегәд, хан көвүн келнә.
Эктәгъән хоюрн балгъснур гарна,
Эдн балгъснд ирм цацу
Энъдән ниргдж чондж күнъннә.
Тенд-эндәс олн-әмтс
Тевчн күндлдж эдниг тосна.
Ном номндж бурх магтна,
Нахр алтн күмтә тергәр
Наласн бәәшнъд авч ирнә,
Теднд цугъар сөгддж мөргнә.
Таквр кедж көвүг йөрәгъад,
Танъсг нойнн махла үмскәд
Эзн хаагъан кедж авна.
Эн алвт дотран тегәд,
Ээдж хатнас иш авч
Эндрәс авн төр бәрнә,
Энүнә цолнь: Гвидон нойн болна.
Тенъс деер салькн дуугна,
Тер салькн кермиг көөнә:
Джилкнь күвкәдж үләгдәд йовна,
Джирлзәд керм дольганд гүүнә.
Кермин улс алнъ болна,
Керм деерән үүмәд хутхлдна.
Эдн, тәндг эджго арлдан
Элдү сәәхн джиргъл үзнә:
Алт ората шин балгъсн,
Арм шивәтә пристн бәәнә,
Кесг товмуд пристнәс хана.
Кермиг ирдж зогсть гинә
Гиичнр ирәд пристанд бууна.
Гвидон нойн тедниг тоона.
Теднд идән-ундинь өгнә,
Теднәс зөв-учринь сурна:
«Ончта гиичнр ю хулдлат?
Ода хамаран оч йовнат?»

Кермин улс хэрү өгнэ:
«Кевтнь делкэг эргв бидн,
Хяэргэ булгън анъ хулдвдн,
Хар буурл арат хулдвдн.
Тегэд, мана болзг ирэд,
Тустан дорд үзг хэлэггэд,
Арл Буяна хаджугъар гарад
Алдр Салтана ор ордж йовнавдн».
Хэрүгъинь сонъсад нойн келнэ:
Хартн зергнр, саяхн менд,
Тенъс далагъар тингр йовтн,
Алдр Салтан хаанд нанас
Амулнъ менд келдж одтн».
Угта гиичнр, хэрэд гарна
Ут хаалгъднь, эдниг үдшанэ.
Уйн төрэд, Гвидон нойн,
Ууджм эргд гейүрдж зогсна.
Урсхлта усн деер — хэлэхнь,
Усчдж йовна — цагъан хуннь.
«Баатр саяхн нойм, мендвч!
Бүркг өдршнъ номгън болдмч?
Хяамнь ююнд гундвч? — гидж
Хяэртэ хун түүнэс сурна.
Саналдад, нойн хэрү өгнэ:
«Саначрлгън чееджин мах барна,
Эгл багъ насдан уйдлав —
Эцкән нег үзхәр седләв».
Хун келнэ: «Зовлнъчн терхмб?
Хяамнь сонъс: тенъс орад,
Тер кермин ардас ниснч?
Тиигхлэ нойн бөкүн бол».
Нойиг толгъагъаснь көл күртлнь
Норгъад, ус цацад угъана.
Барань бичкрэд цег болв,
Бөкүнд нойн хүврэд одв.
Тегэд нойн джиггэд нисв.
Тенъсд йовсн кермиг күцв;
Тенъсд йовсн кермиг күцв;
Буугъад аюрхн кермд орв,
Шуукрад салькн наадна,
Шуугад керм гүүнэ.
Арл Буяна хаджугъар гарна,
Алдр Салтана медләр ирнэ.

Уданд күсл болсн алвтнь
Ууджм холас дүнъгәгъад үзгднә.
Эрг деер гиичнр бууна,
Эдниг Салтан үрәд гиичлүлнә.
Гиичнр дахлдн алдр бәәшнъд
Гвидон баатр нисдж орна.
Алтн герләр бадрдж мандлсн
Алдр Салтан хан үзгднә.
Такл ширәдән танъсг зарлдж,
Тачал седкльн чирәднь гарч.
Зугар эдч, хәәсч хойр,
Зүгдг эмгн Бабарих гурвн,
Хаана өөр эргәд сууна,
Хаджуднь дугълздж долинь герднә.
Хәәртә гиичнриг Салтан хан,
Хаджудан суулгъдж сурдг болна:
«Үнтә зергнр, гиичнр-таанр
Удан йовцхахвт? Ал орцхавт?
Тенъсин ца төвкнүний, угай?
Тенд өврджтә юн бәәнә?»
Кермин улс хәрү өгцхәнә:
«Кевтнь делкәг эргв бидн,
Тенъсин ца джиргъл сән,
Тенд иим өврдж бәәнә,
Тенъст нег чакчм арл бәәлә,
Түүнд әмтә күн уга билә.
Тер эджго кәдә налала,
Тенд ганц модн саглрла.
Өдгә цагт түн деер
Өнр бәәшнътә балгъсн бәәнә.
Алтн ората чонджснь дүнъгәнә,
Алдр бәәшнъгүд, сад саглрна.
Эзнь Гвидон нойн, тенд,
Энъкр менд, келүлв чамд!»
Тер занъд хан бахтна,
Тегәд келнә: «әмд бәәсв,
Номгъчн сәәхн арлд однав,
Нойн Гвидонд гиич болнав».
Зугар эдч, хәәсч хойр
Зүгдг эмгн Бабарих гурвн,
Хааг йовулш угагъан хәәнә,
Арл үзүлш угагъар бәәнә.
«Намл, өврджтәл юмн» — гидж

Нааткстан дорагъар нүдән ирмәд,
Бахтад хәясч келн бәәнә:
«Басл өврм йовдл онъдан,
Балгъсн тенъст бәәсн, багъ.
Саглр модн дор кермн,
Саатулгдад, дуулад сууна.
Шитлг кемләд наадна.
Шитлгүднъ болхла йирин биш,
Хәлснъ цугъар алтн болна,
Хәärtә эрдни чолун-идәнъ.
Хәрнъ түүг өврдж болхмн».
Тиим өврмджд Салтан бахтна,
Тиигхләнъ бөкүн урндж уурлна.
Хурлздж нисад бөкүн ирнә.
Хәәсчин барун нүднд шигднә.
Хәләхнъ, чирәнъ хәәсчин цәәнә,
Хәәкрдж мошкрна, солидж сохрна.
Худ эмгнъ, экчнъ, мухласнъ
Хурдж бөкүнлә, хәәкрәд көөлднә.
«Кишго бөкүн, чамаг!» — гигад
Ки шүүрәд хоосн хуурцхана.
Терзәр зулад, тер бөкүн,
Төвшүн санамр эврә орндан,
Тенъс деегәр нисад одна.
Көөрк нойн тенъсин өөр,
Көк тенъгсәс нүдән авхш.
Урсхлта усн деер — хәләхнъ,
Усчдж йовна, цагъан хуннь
«Баатр нойм көөркү, менд!
Бүркг өдршнъ номгән болдмч?
Хәәмнъ юонд гундвч?» — гидж
Хәärtә хун түүнәс сурна.
Саамдан нойн хәрү өгнә:
«Санан-зовлнъ хойр генүлнә,
Нама үлү үзүлдж бахтана.
Нанд сәәхн өврмдж хәәгднә.
Өврлтәнъ үнн, нег газрт
Өндр удн ургъдг болна.
Саглр модн дор кермн,
Саатулгдад, дуулад сууна.
Шитлг кемләд наадна.
Шитлгүднъ болхла йирин биш,
Хәлснъ цугъар алтн болна,

Хяärtä эрдни чолун-идәнһ.
 Хәрнһ әмтн худлчн келхмн
 Хәрүднһ нойнд хун келнә:
 «Кермнә тускар әмтнә үнн,
 Кетр өврлт түүг меднәв.
 Унтә нойм, сәәхн зүркм
 Уүрүддж бичә зов, хяәмнһ.
 Уүрин седкләр чамдан туслнав».

Ухан-седклнһ төвкнсн байрта,
 Угта нойн хәрәд гарна.
 Оргн бәәшнәдән ирм цацунһ
 Омннһ, саглр модн дор,
 Олна үзлд кермн сууна.
 Алтн шитлгүд кемләд наадна,
 Алдр чолу дотраснһ гаргъна.
 Хуулсн хәлсдән дорнһ цуглулад
 Хурагъад сәәхн тевкрләд тәвнә.
 Гаруд, сад дотр-гигәд,
 Газа, цуг олна нүүрт
 Ишкрн дуулад кермн сууна.
 Икәр өврнә Гвидон нойн.
 «Хяәмнһ ханв» — гигәд келнә:
 «Хяärtä хунм амулнһ эдл,
 Хундм бурхд йивәл ас,
 Хүвтә сергмдж нанд бас».

Шин кермндән дарунһ нойн
 Шил зандн гер бәрүлнә.
 Харул тәвнә тер герт,
 Хатугъар закна гецл гевкд,
 Нәрнәр шитлгүдинһ тоолтха гинә
 Нойнд ору, кермнд нерн болна.
 Тенһс деер салькн дуугна,
 Тер салькн кермиг көөнә.
 Джилкнһ күвкәгъад, үләгдәд йовна
 Джирлзәд керм дольганд гүүнә.
 Ондр арлин өөрәгъәр ирнә,
 Онр балгъсна хаджугъар гарна.
 Кесг товмуд пристнәс хана,
 Кермиг ирдж зогстха гинә.
 Гиичнр ирәд пристнд бууна,
 Гвидон нойн тедниг тоона.
 Теднд идән-ундинһ өгнә,
 Теднәс зөв-учринһ сурна:
 «Ончта гиичнр ю хулдлат?

Ода хамаран оч йовнат?»
Кермин улс хәрү өгнә:
«Кевтнь делкәг эргв бидн
Тегш сән мөрд хулдвдн.
Тенъ тохмта аджргъс хулдвдн.
Ода мана болзг ирв
Олн хонгин хаалгъ үлдв.
Арл Буяна хаджугъар гарад,
Алдр Салтана ор ордж йовнавдн»
Хәрүгъинь сонъсад нойн келнә:
«Хәртн зергнр, сәәхн менд,
Тенъс далагъар тингр йовтн.
Алдр Салтан хаанд нанас,
Амулнъ менд келдж одтн».
Угта гиичнр хәрәд гарна,
Уг хаагъднь эдниг үдшәнә.
Уйн төрәд, Гвидон нойн
Ууджм эргд гейүрәд зогсна.
Тенъс тал нойн ирнә,
Тенднь хун дольганд йовна.
Нойн келнә: санагъар күснәв,
Нисәд күрх седклтәв-гинә.
Нег агчмд нойиг угъана,
Нойн батхнд хүврәд одна.
Тегәд батхн нисәд гарна,
Тенър, тенъс хоорнд күцнә.
Бууна тер кермд ирәд,
Булнъднь орад бултад кевтнә.
Шуукрад салькн наадна.
Шуугад керм гүүнә.
Арл Буяна хаджугъар гарад,
Алдр Салтана медләр ирнә,
Уданд күсл болсн алвтнь
Ууджм холас дүнъгәгъәд үзгднә.
Эрг деер гиичнр бууна,
Эдниг Салтан үрәд гиичлүлнә,
Гиичнр дахлдн алдр бәәшнъд
Гвидон баатр нисдж орна.
Алтн герл бадрдж мандлсн,
Алдр Салтан хан үзгднә.
Такл ширәдән танъсг залрдж,
Тачал-седклнь чирәднь гарч.
Саак эдч, эмгн Бабарихта

Солидж сохрсн хяасчтэгъан гурвулн
Хаана өөр эргэд сууцхана,
Хорта могоа кевтэгъар хялэцхана.
Хяэртэ гиичнриг Салтан хан,
Хаджудан суулгъчкад, сурдг болна:
«Унтэ зергнр, гиичнр-таанр
Удан йовцхавт? Ал орцхавт?
Тенъсин ца төвкнүй, угай?
Тенд өврджтэ юн баянэ?
Кермин улс хярү өгцхана:
«Кевтнь делкаг эргв бидн
Тенъсин ца джиргъл сан.
Тенд иим өврдж баянэ:
Тенъст нег арл баялэ,
Түн деер балгъсн тогтла.
Алтн ората чонджснь дүнъганэ.
Алдр баяшнъгүд, сад саглрна.
Саглр модн баяшнъгин өмннь,
Сарул зандн гер өөрнь.
Эн герт керми баянэ,
Элдү эрдмтэ эн керми!
Энъсад саяхн дуулад сууна,
Шитлг кемлдж тер наадна.
Шитлгнь болхла йирин биш,
Хялснь цугъар мел алтн,
Хяэртэ эрдни чолун-идань.
Кермниг олн сөөвнъгүд хяланэ,
Кесг тусан түүнд күргнэ.
Шишлнъ гецл гаргъгдсн баянэ,
Шитлгүдиг тер нярэр тоолна.
Хяэртэ кермниг церг күндлнэ,
Хялснэс цутхад мөнъг кенэ,
Энъднь делкагъар йовулдж гүүлгнэ.
Эрдни чолугъинь күүкд зөбнэ,
Эзнэ хазнд күргдж асхна.
Цугъар тер арл байн,
Цур герго, мел баяшнъгүд.
Эзнэ Гвидон нойн тенд,
Энъкр менд келүлв чамд»
Түүнд Салтан хан бахтна,
Тегэд келнэ: «амд баясв,
Номгън саяхн арлд однав,
Нойн Гвидонд гиич болнав».

Зугар эдч, хаясч хойр
Зүгдг эмгн Бабарих гурвулн
Хааг йовулш угагъан хаянă,
Арл үзүлш угагъар баянă.
Энднь мусг иначкăд
Эдин некăч хаанд келнă:
«Өврм үүнд юн баянă?
Өкär кермн чолу кемлнă,
Алт көлврүлăд тер наадна,
Ардан эрдни чолу хурана.
Уүгärн маниг өврăдж баяхшч,
Унär келсичнь, худлнь медгдхш.
Делкăд онъдан өврмдж баянă:
Дегдлăд тенъс, уурлад бутхчна,
Дольгад буслад босна.
Шуукрад эргд ирнă,
Шуугад цацгадад одна.
Гентки эрг деер
Гилвксärн гал падрад
Гучи гурви баатр гарна.
Гулджинь саяхн цугъар эдн,
Өндр ургъцта эгц багъчуд.
Өнр эдн, тегш цугъар,
Өөрнь йовна, өвк Черномор.
Унärtän өврм юмн тер,
Уүнд лавта бахтдж болхмн!»
Ухата гиичирнь тагчг баянă,
Ухмл уга түүнлă зүткхш.
Салтан хан үүнд бахтна,
Саамлад Гвидон уурлад баянă.
Эвклдăд урньсн тер ирнă,
Эдчин зүн нудиг зууна.
Цаягъад одна түүнă чирă,
«Ца-на» — гилднă сохрад канъкинă.
Цугъар хаякрнă: «бär, бär.
Дорнь дар, балцл, балцл...
Доск, зогсча зуг!» — гилдиханă.
Терзär гарад тер нойн
Төвшүн санапр, орн-нутгтан,
Тенъс деегär нисад ирнă!
Көөрк нойн тенъсин өөр,
Көк тенъсас нүдän авхш
Урсхлта усн деер — халăхнь,

Усчдж йовна, цагъан хуннь.
«Баатр нойм кӱркӱ, менд!
Бӱркг ӱдршнъ номгън болдмч?
Хӱӱмнь ююнд атывч — гидж
Хӱӱртӱ хун тӱӱнӱс сурна.
Саамдан нойн хӱрӱ ӱгнӱ:
«Санан-золвнъ хойр генӱлнӱ,
ӱнр таалта бӱӱшнъ дотран
ӱврлтин ӱврлт нанд хӱӱгднӱ»
«Нӱ ямр ӱврлтв, тернъ?»
Нег газрт бутхчад,
Дала уурта кӱлврнӱ.
Дольгад буслад босна,
Шуукрад эргд ирнӱ,
Шуугад цацгадад одна.
Генткн эрг деер
Гилвксӱрн гал патрад,
Гучн гурвн баатр гарна.
Гулджнъ сӱӱхн цугъар эдн.
ӱндр ургъцта эгц багъчуд
ӱнр эдн тегш цугъар.
ӱӱрнъ йовна ӱвк Черномор».
Хун нойнд хӱрӱ ӱгнӱ:
«Хӱӱмнь чама тер зовану?
Энъкр иньгм бичӱ тӱрмш.
Эн ӱврлтин ӱврлтичнъ меднӱв.
Мӱн тенъсин тер манъгъсмудчнъ
Мини тӱрскн ахирм болдмн.
Амулнъ хӱр, бичӱ гунд,
Ахирм гиичлӱд ирхинъ кӱлӱ».
Зовлнъган мартад нойн хӱрв,
Залрад бӱӱшнъ деерӱн суув.
Тенъс тал нойн хӱлӱв,
Тенднъ энъдӱн тенъс хутхчв.
Шуукрад эргдӱн ирв,
Шуугад цацгадад одв.
Генткн эрг деер гаргдад,
Гилвхсӱрн цаклад гал патрсн,
Гучн гурвн баатр ӱлдӱв.
Гулджнъ баатрмуд хошадар зерглв.
Бамб цагъан уснъ гилвксн,
Баатр ӱвк ӱмннъ йовна,
Балгъсн тал теднӱн дахулна.

Укс бääшнъгәси Гвидон бууна,
Унтә гиичнриг тосад ирнә.
Омнәснъ адгъад әмтн гүүнә,
Овк Черномор нойнд келнә:
«Хун маниг чамд илгәв,
Хәрнъ тер манд закв.
Хәärtә чини балгъс эргәд,
Харул кегъад йовтн — гив.
Эндрәс авн, өдр болгън
Эрк биш цугъар дегц,
Танъсг балгъсн бääшнъ харвхвдн.
Тенъсин усн дорас гархвдн,
Тегәд удл уга харгъхвдн.
Тенъстән орх цаг болв,
Газрин агъар манд күнд».
Гатлад хәрв дарунъ эдн.
Тенъс деер салькн дүүгнә,
Тер салькн кермиг көөнә.
Джилкнъ күвкәгъад үләгдәд йовна,
Джирлзәд керм дольганд гүүнә.
Ондр арлин өбрәгъар ирнә,
Өнр балгъсна хаджугъар гарна.
Кесг товмуд пристнәс хана,
Кермиг ирдж зогстха — гинә
Гиичр ирәд пристнд бууна,
Гвидон нойн тедниг тоона,
Теднд идән-ундинъ өгнә,
Теднәс зөв-учринъ сурна:
«Ончта гиичр ю хулдлат?
Ода хамаран оч йовнат?»
Кермин улс хәрү өгнә:
«Кевтнъ делкәг эргв бидн
Цегән ээлдг болд хулдвдн,
Цевр мөнъг, алт хулдвдн.
Ода мана болзг ирв,
Одх газр холд бәәнә.
Арл Буяна хаджугъар гарад,
Алдр Салтана алвтд одхвдн».
Хәрүгъинъ сонъсад нойн келнә:
«Хәртн зергнр, сәәхн менд,
Тенъс, далагъар тингр йовтн,
Алдр Салтан хаанд нанас
Амулнъ менд келдж одтн.

Мөргдж нойнла гиичнр мендлнә,
 Мөрлдж хаалгъдан орад гарна.
 Тенъс тал нойн ирнә,
 Тенднь хун дольганд йовна.
 Нойн келнә: санагъар күснәв,
 Нисәд күрх седклтәв»—гинә.
 Нег акчмд нойиг угъана,
 Неерлтән угагъар тер бичкрнә,
 Нойн темәлджрнъд хұврәд одна.
 Тегәд темәлджрнъ нисәд гарна,
 Тенър, тенъс хоорнд күцнә.
 Бууна тер кермд ирәд,
 Булнъднь орад бултад кевтнә.
 Шуукрад салькн наадна,
 Шуугад керм гүүнә.
 Арл Буяна хаджугъар гарна,
 Алдр Салтана ор эрдж йовна.
 Уданд күсл болсн орн-нутгнь
 Ууджм холас дүнъгъагъәд үзгднә,
 Эрг деер гиичнр бууна,
 Эдниг Салтан ұрәд гиичлүлнә.
 Гиичнр дахлдн алдр бәәшнъд
 Гвидон баатр нисдж орна.
 Алтн герл бадрдж мандлсн,
 Алдр Салтан хааг үзнә.
 Такл ширәдән танъсг залрдж,
 Тачал-седклнь чирәднь гарч.
 Зугар эдч, хәәсч хойр
 Зүгдг эмгн Бабарихта гурвулн,
 Хаана өөр эргәд сууцхана,
 Хаагъур дөрвн нүдәрн хәләцхәнә.
 Хәәртә гиичнриг Салтан хан
 Хаджудан суулгъкад сурдг болна:
 «Ұнтә зергнр, гиичнр—таанр
 Удан йовцхавт? Ал орцхавт?
 Тенъсин ца төвкнүйи, угай?
 Тенд өврмджтә юн бәәнә?
 Кермин улс хәрү өгцхәнә:
 «Кевтнь делкәг эргв бидн.
 Тенъсин ца джиргъл сән.
 Төгәлнъ делкәд ним өврмдж бәәнә:
 Тенъст нег арл билә,
 Түн деер балгъсн тогтла.

Одр тенд ирх болгънд,
Өврдмдж болна, тер арлд:
Дегдлэд тенъс уурта бутхчна,
Дольгад буслад босна.
Шуукрад эргд ирнэ,
Шуугад цацгдад одна,
Генткн эрг деер,
Гилвхсәрн гал патрад
Гучн гурвн баатр гарна.
Гулдж сәәхн цугъар эдн,
Өндр ургъцта эгц багъчуд,
Өнр эдн цугъар тегш,
Өөрнө өвк көгшн Черномор,
Зөрмг эднтә тенъсәс гарна
Зерглүлдж тедниг ардан дахулна,
Эн арл хархин эрkd
Эргэд йовад эдн хәләнә,
Теднәс зөрмг, ицктә харул
Тегэд әлд чигн уга!
Эзнь Гвидон нойн тенд,
Энъкр менд келүлв, чамд.»
Түүнд Салтан хан бахтна,
Тегэд келнә: «әмд бәәсв,
Номгън сәәхн арлд однав,
Нойн Гвидонд гиич болнав.»
Эдч, хәәсч хойр әәлдв,
Эмкәгъән зуулдв, тагчг бәәлдв.
Нүгдгълсн эмгн Бабарих зугар,
Нудәрн инәчкәд келдг болна:
«Түүгәрн маниг кен өврәхмб?
Тенъсәс әмтн гарад йовна,
Тедн эргэд харул кенә.
Ун келджәх, худлнь медгдхш,
Уүнд өврдмдж уга гиджәнәв.
Делкәд тиимхн өврдмдж бәәхй?
Дембрлтә өврдмдж гидг ним:
Тенъс гатц хан күүкн бәәнә,
Тер күүкн нүдн хальтрм сәәхн.
Сәәхнәрн өдрин герл дарна,
Сөөднъ газр делкә герлтхнә.
Күкл дорнь сар мандлна,
Күндтә манънаднъ одн асна.
Тоомсрта бийнь элдв алдр,

Тохстн мет номгън саглрна.
 Ухата үг келад оркхларн,
 Урсхлта усн метәр асхрна.
 Онр күүкнд бахтдж болхмн,
 Өврдмдж гидг өврдмдж эн.»
 Ухата гиичнр тагчг бәәцхәнә,
 Ухмл уга эмгнлә зүткхш.
 Салтан хан үүнд бахтна,
 Саамлад Гвидон уурлв чигн,
 Көгшн эмг экән хармнна,
 Көөрк түүнә нүдинь арвлнә.
 Эргад деернь, нисад зиигнә,
 Эмгнә хамр деер сууна.
 Хамраснь тегад хазад оркна,
 Хамр деернь устад одна.
 Хәәкрнә эдн, шуугад аәмнә.
 «Дәрк, дәрк, нөкд болтн!
 Буй эллтн, авртн
 Бәртн, бәртн. нислтн
 Бәәсчә зуг, доск!»—гилднә.
 Темәлджрнь үкс терзәр гарад
 Төвшүн санапр, орн-нутгадан
 Теньс деегәр нисад одна.
 Көөрк нойн теньсин өөр
 Көк теньсәс нүдән авхш.
 Урсхлта усн деер—хәләхнь
 Усчдж йовна цагъан хунь.
 «Баатр нойм, көөркү, мент!
 Бүркг өдршнь номгън болдмбч?
 Хәәмнь ююнд гундвч?—гидж
 Хәәртә хун түүнәс сурна.
 Саамдан нойн хәрү өгнә:
 «Санан-зовлнь хойр генүлнә.
 Энъгүлнь әмтн гер авна,
 Эгл би белвсн йовнав».
 «Эвтә кениг, тегад таасвч?
 Эврән меднч?»—гидж сурна.
 «Нарта делкәд хан күүкн бәәдгджн.
 Нүдн хальтрм тер күүкн сәәхнджн.
 Сәәхнәрн өдрин герл дарна,
 Сөөднь газр делкә герлтхнә.
 Күкл дорнь сар мандлна,
 Күндтә манънаднь одн асна.

Тоомсрта бийнь элдв алдр,
Тохстн мет номгън саглрна.
Ухата ўг келад оркхларн,
Урсхлта усн метар асхрна...
Харнь ўнн болхий?»—гиня,
Харўгъинь нойн аамдж кўланя.
Цагъан хун тагчг болна,
Цагтан зяадад, хун келня:
«Бааня, ўнн! тиим кўўкн,
Бееля биш, учрсн гергн.
Эвря гарасн сугълад хайшго,
Эгл бўстан хавчулдж болшго.
Седкларн чамд селвган огнав,
Сонъс: эн хамгиннь тускар,
Харнь, саятр тоолад ухал.
Хардж бийан гемшхми биш.»
Андгъар тавад иткўлня нойн,
Амулнь эдлх селган болсан,
Эн хамгин цугъаран тускар
Элдв батар ухалсан медўлня,
Эгл седкл-дуран барад,
Энъкр хан кўўкня ардас
Ганцарн йовгъар дахад йовхв,
Газрин джиртнь орхв—гиня.
Гўўнар саналдна, хун
Гунър ўган келня:
«Тиим холас ююгъан хяахмб?
Тегад мед, хўвчнь хаджудчнь,
Тер кўўкнчи бив»—болна.
Далваган делна, тер хун,
Дольган деегар нисад гарна.
Энъкгр оодм деерас дўсад,
Эргин оорк шалуд бууна.
Хўмад, савад, эргад одв,
Хўврад хан кўўкн болв.
Кўкл дорнь сар мандлв,
Кўндта манънаднь одн асв.
Тоомсрта бийнь элдв алдр,
Тохстн мет номгън саглрна.
Ухата ўг келад оркхларн,
Урсхлта усн метар асхрна...
Хан кўўкиг нойн энъкрлня,
Халун чееждан таалад шахна.

Эврә иньгән үкс дахулад,
 Энъкр ээдждән авч ирнә
 Омннь сөгдәд, нойн келнә:
 «Эрк шилтә ээдж хяамнь
 Энъкр садан, эмән олвв.
 Угичн сонъсх болвсн күүкн,
 Уўтә хоюрн зөвшәр күләджанәвдн,
 Эркн сәәхн тааличн эрджанәвдн,
 Энъкр таарта бәәтхә гидж
 Эврә күүкдән олзәддж йөрә».
 Арүн эднә толгъа деер
 Аәлтхл шүтә ээджнь зална.
 Амтәхн нүлмсән асхрулад келнә:
 «Урдүд таанртм, деедс өршәтхә!»
 Угән келәд зокалан өгнә.
 Удл уга дарунь нойн,
 Учрсн хан күүкән өргәлнә.
 Амулнь сәәхн эдн джиргәлднә,
 Амрг үрн учрхиг күләлднә.
 Тенъс деер салькн дүүгнә,
 Тер салькн кермиг көөнә.
 Джилкнь күвкәгәд үләгдәд йовна,
 Джирлзәд керм дольганд гүүнә.
 Ондр арлин өрәгбәр ирнә,
 Онр балгъсна хаджугъар гарна.
 Кесг товмуд пристнәс хана,
 Кермиг ирдж зогстха гинә.
 Гиичнр ирәд пристнд бууна,
 Гвидон нойн тедниг тоона.
 Теднд идән-ундинь өгнә,
 Теднәс зөв-учринь сурна:
 «Ончта гиичнр ю хулдлат?
 Ода хамаран оч йовнат?»
 Кермин улс хәрү өгнә:
 Кевтинь делкәг эргв бидн,
 Хара бас йовсн угавдн,
 Хаагта эд-тавр хулдвдн.
 Тегәд удан хаалгәд йовхвдн,
 Тустан дорд үзг хәләгбәд,
 Арл Буяна хаджугъар гарад,
 Алдр Салтана алвт одхвдн.»
 Хәрүгъинь сонъсад нойн келнә:
 «Хәртн зергнр, сәәхн менд,

Тенъс, далагъар тингр йовтн.
Танъсг хан Салтанаг ортн.
Эрк биш, мартл уга,
Эзн хаандан оч медүлтн:
Эртинä манур ирхär хäälä,
Эндр күртл йовхар седхш.
Эркт мендän келүлдж бäänäv».
Гиичнр мендлäd хärв,
Гвидон нойн гаргъв.
Эн саамдан гертän үлдв,
Эмän хайдж йовшгö болв.

Шуукрад салькн наадна,
Шуугад керм гүүнä.
Арл Буяна хаджугъар гарна,
Алдр Салтана ор ордж йовна.
Уданд күсл болсн орн-нутгнь
Ууджм холас дүнъгäгъäд үзгднä.
Эрг деер гиичнр бууна,
Эдниг Салтан үрäd гиичлүлнä.
Гиичнр үзнä: бääшнъ дотран,
Гилвксн ширädän хан залрна.
Эдч, хääsч хоюрн,
Эмгн Бабарихта гурвулн
Дарандан эргäd сууцхана,
Дөрви нүдärн хäläцхänä.
Хäärtä гиичнриг Салтан хан
Хаджудан суулгъчкад, сурна:
«Унтä зергнр, гиичнр-таанр,
Удан йовцхавт? Ал орцхавт?
Тенъсин ца төвкнүй, угай?
Тенд өврджтä юн бäänä?
Кермин улс хärү өгцхänä:
«Кевтнь делкäg эргв бидн.
Тенъсин ца джиргъл сән.
Тогälнъ делкäd иим өврдж бäänä:
Тенъст нег арл билä,
Түн деер балгъсн тогтла.
Алтн ората чонджнь дүнъгänä,
Алдр бääшнъгүд, сад саглрна.
Саглр модн бääшнъгин өмннь,
Сарул зандн гер өөрнь.
Эн герт кермн баана

Элдү эрдмтә эн кермн!
Энъсәд сәәхн дуулад сууна,
Шитлг кемлдж тер наадна.
Шитлгүднъ болхла йирин биш,
Хәлснъ цугъар мел алтн,
Хәәргә эрдни чолун-идәнъ.
Тер кермниг хәәрлдж хадгълна.
Тенд онъдан өврдмдж бәәнә:
Тенъс уурта көлврнә,
Дольгад буслад босна.
Шуукрад эргд ирнә,
Шуугад цацгдад одна.
Гентки эрг деер
Гилвхсәрни гал патрад
Гучи гурви баатр гарна.
Гулджнъ сәәхн цугъар эдн,
Өндр нургъта эгц багъчуд,
Өнр эдн цугъар тегш.
Өвк Черномор өөрнъ йовна.
Теднас зөрмг, ицктә харул
Тегәд әлд чигн уга.
Нойна гергнъ бәәнә,
Нүдн хальтрм сәәхн.
Сәәхнәрни өдрин герл дарна,
Сөөднъ газр делкә герлтхнә.
Күкл дорнъ сар мандлна,
Күндтә манънаднъ одн асна.
Эн сәәхн күчтә балгъсиг
Эзн нойн Гвидон зална.
Түүг цугъар ачлдж буульна.
Тавта мендән чамд келүлв,
Ташр цухлта бәәхән медүлв:
Эртинә манур ирх болла,
Эндр күртл ирхш, — гинә.

Эн үг сонъсн, хан үкс
Элдв флот белдтхә гидж закна.
Зугар эдч, хәәсч хойр
Зүгдг эмгн Бабарихта гурвулн
Хааг тәвш угагъан хәәнә,
Арл үзүлш угагъар бәәнә.
Салтан тедниг эс сонъсна,
Саамдан хәрүгъән теднд өгнә:

«Бичкн күүкдв, аль ханй?
Би кемб? — гидж келнә.
Бичә уурлулти нама — гинә.
«Укс йовнав!» — болад девснә,
Уүдиг хард түлкәд гарна.
Терзин өмн Гвидон сууна,
Тенъс тал тагчг хәләнә.
Тенд дольгалдж тенъс буслхш,
Дүнъгәгъяд нәәхлнә, әрә кондрнә,
Дүүвр холас коогтсн манъгъарт,
Дүмбр олн кермс үзгднә.
Санамр наласн дала дотр,
Салтан хаана флот аашна.
Уүг үзәд Гвидон босна,
Укс адгъад байрлдж келнә:
«Әврә төрскн ээджм, та!
Энъкр сәәхн агъм, чи!
Тер тал хәләцхәтн:
Тендәс аав аашна».
Эн флот арлд өөрднә,
Эдниг Гвидон нойн дурнадна.
Тенднь керм деер хан,
Тедниг бас дурнагъар хәләнә.
Хәәсч, эдч хойр өөрнь,
Худ эмгн Бабарихтә гурвулн,
Тенъкән уга алнъ болдж өврцхәнә
Таньдг уга ориг гәәхдж йовцхана.
Омг догдлад товмуд хагдна,
Олн чонджс күнъндж цокна.
Тенъс тал Гвидон одна,
Тенд ирәд хааг күләнә.
Хәәсч, эдч хойраг хамднь,
Худ эмгн Бабарихтә тосна.
Хааг балгъсн тал дахулна,
Хар—цагъан үг эс келнә.

Бәәшнъ орна цугъар эдн,
Болд тохавчс үүднд гилвклднә,
Бат харул хан үзнә,
Гучн гурвн баатр бәәнә.
Гулджнъ сәәхн цугъар эдн,
Өндр ургъцта эгц багъчуд,
Өнр эдн цугъар тегш.

Өвк Черномор өөрнө йовна,
Өргн агъуднө хан орна,
Өндр моднд кермн сууна.
Айслад сәәхн ду дуулна,
Алтн шидлгүд кемлдж наадна.
Мөн эрднн чолу гаргъад
Мишг дотр тәвәд бәәнә.
Агъу өргн хаша кевтән
Алтн хәлсәр дүүрәд одна.
Гиичнр адгъад уралан йовна,
Генткн—сәәхн агъ үзнә:
Күкл дорнө сар мандлна,
Күндтә манънаднө одн асна.
Тоомсрта бийнө элдв алдр,
Тогъстн мет номгын саглрна.
Хадм экән кәтлдж йовна,
Хан үзн хатан тәннә...
Бийнө ирвлзнә, цуснө буслна,
«Би ю үзджәхмб? юмб?
Уй!» — гичкн ухань төөрнә...
Усн-цасн, хан уульна.
Хатан үкс энъкрләд тевернә,
Харм үрән, берән үмснә,
Хамдан цугъар эргәд сууна.
Зүүдн сәәхн хүрм болна.
Зугар эдч, хәәсч хойр
Зүгдг эмгн Бабарихтә гурвулн,
Зулад гүүлднә, бултад одна.
Зовлнө үзүлдж тедн олдна.
Эдн цугъар гемән меднә,
Экрәд уульдж, гемән эрнә,
Элдв байрин учрар, хан
Эдниг аврна, герәднө хәрүлнә.
Өдр өнъгрн, — Салтан хааг.
Өөтәгъәр, сән тавтагъар нөөрсәнә.
Би тер хүрмд суулав,
Биилн дууллав, нәо гаргълав.
Ундн-идә цадтлан уулав,
Урл-сахлан әрә норгъалав.

ЗАГЪСЧИН БОЛН ЗАГЪСНА ТУСК ТУУЛЬ

Кезәнә нег өвгн эмгтәгъән
Көк тенъсин көвәд хоюрн,
Газр герт тедн бәәгъад,
Гучн гурвн джил болна.
Өвгнь гөлмәр загъс бәрнә,
Эмгнь иигәрн уцсан ээрнә.
Тенъст өвгн гөлмән хайна,
Түүнднь хоосн замг гарна.
Даки өвгн гөлмән хайна,
Дарукднь тенъгсин өвсн гарна.
Гурвдад гөлмән өвгн хайхла,
Ганцхн загъсн түүнднь торна.
Торснь йирин загъсн биш,
Тернь алтн загъсн болна.
Көгшн өвгнд загъсн мөргәд,
Күүнлә әдләр үг келнә:
«Көгшә, көгшә, хәәмнь нама
Көк тенъгстм хәрү тәв
Әм авр, авсан ав» — гинә.
Әәгъад өвгн алнъ болна.
Загъс гучн гурвн джилд анъгнлав,
Загъсн үг келсиг эс сонъслав.
Өвгн алтн загъсиг тәвнә,
Окәрләд түүнд иигдж келнә:
«Амулнъ йов, алтн загъсн.
Авхшив өглгъичн, керго нанд.

Хяр, көк тенъгс талан,
Хяамнь дурндан бә тенд».

Өвгн хярәд эмгндән ирнә,
Өврджтә сонън зәнъган келнә:
«Загъста эндр ирх биләв.
Зуг йирин биш,— алтн.
Күн кевтә үг келнә,
Көк тенъгстан хәрнәв гинә.
Амнә дольгтан ик үн өгв,
Авнав гисән автн—гив.
Түүнә өглгъиг авхдан аявв,
Түүг көк тенъгстнъ тавв».

Гярәдәд эмгн өвгән керлднә:
«Гяргтә өзднъ, көгшн зүмбл!
Өглгъ загъснас эс авдг.
Эмгндән ядхтан идш сурхнчн,
Омнк мана идш хамхрхалм».

Көк тенъгст өвгн ирнә,
Көөгтәд тенъс нәәхлсиг үзнә.
Захднъ ирәд алтн загъсиг дуудна,
Загъсн түүнүр усчдж ирәд, сурна:
«Хяамнь, көгшә, юн кергтә?»
Хярүгъинъ өвгн мөргәд келнә:
«Алдр загъсн, авр хяамнь!
Аздлад, эмгн нама керлднә,
Амрл өгхш, көгшн нанд.
Эмгнд шин идш керглгднә,
Омнк мана идш хамхрха».
Алтн загъсн хярү өгнә:
«Амулнъ менд хяр, бичә зов.
Ода танд шин идш учрх».

Өвгн хярәд эмгндән ирнә,
Өмннъ шин идш бәәнә.
Галзурдж эмгн улм уурлна:
«Гяргтә өзднъ, көгшн зүмбл!»
Ганцхн идш авдг доск!
Идшчн юн гидг үнтәв?
Загъснурн хярү од, гярг!
Зальврдж мөргәд гер сур».

Көк тенъст өвгн ирнә
(Көлврад, көк тенъс буднъгърна)
Захднъ ирад алтн загъсиг дуудна,
Загъсн түүнүр усчдж ирад сурна:
«Хяамнь, көгшә, юн кергтә?»
Хәрүгъинь өвгн мөргад келнә:
«Алдр загъсн, авр хяамнь.
Аздлад, улм эмгм уурлна,
Амрл өгхш, көгшн нанд.
Амта баавгъа гер сурна».
Алтн загъсн хәрү өгнә:
«Менд амулнъ хәр, бичә зов.
Мөн, болг: гер танд учрх»

Өвгн газр герадән ирнә,
Өмнк гераснь орм уга.
Өндр цагъан чолун турбата,
Өнр сарул, цәәсн гер.
Хар модар харгъалдж кесн,
Хашан өндр үүдн дүнъганә.
Эмгн терзиннь өмн сууна,
Өвгән амндан орсарн керлднә:
«Гәргтә өзднъ, көгшн зүмбл!
Ганцхн гер авсн, доск!
Загъснурн хәрү од, гәрг.
Зальврдж мөргад, түүндән кел:
Заяни хар яста гергн болхшив,
Зяәснь агъ болнав — гидж кел».

Көк тенъст өвгн ирнә.
(Көк тенъгс үүмәд бәәнә)
Захднъ ирад алтн загъсиг дуудна,
Загъсн түүнүр ирад сурна:
«Хяамнь көгшә, юн кергтә?»
Хәрүгъинь өвгн мөргад келнә:
Алдр загъсн, авр хяамнь
Аздлдж эмгн урдкасн гәрглнә,
Амрл өгхш, көгшн нанд.
Заяни хар яста гергн болхшив,
Зяәснь агъ болнав — гидж келнә».
Алтн загъсн хәрү өгнә:
«Амулнъ менд хәр, бичә зов».

Өвгн хярад, эмгидән ирнә,
Өнр баяшнъ өмннъ дүнъганә.
Элдв үнтә цуув үмссн,
Эмгн кирлц деер зогсчана.
Күнд толгъаднъ парч тоорцг,
Күзүнднъ саяхн сувсд дүүджлätä.
Усвксн алтн билцг гартнъ,
Улан сатъя госн көлднъ.
Эргад өмннъ мухласнъ гүүлднә,
Эмгн тедниг цокна, үсинъ үмтәнә.
Эврә эмгидән өвгнъ келнә:
«Хяартә агъ, тиньгр анъхрджант.
Хяамнъ, одал седклчн төвкнв».
Мөн өмнәснъ эмгн хяакрнә,
Мөрнә конюшнд көдлхд илгәнә.

Дола хонна, дарукнъ болна.
Давдж эмгн улм гярглнә.
Дакад өвгиг загъснур илгәнә,
«Загъсндан одад, мөргад кел:
Зәснъ агъ болдж баяхшив,
Өнр хатн болнав — гидж кел».
Өвгн сүрдн намчлад келнә:
«Бүүргәд, элкнчн көөджәх баавгъавч?
Бүтн ишкдж, үг келдж чадхшч,
Бүкл хаана орнд наадн болхч».
Хяакрәд эмгн, урдкасн уурлна,
Халхарнъ залугъан ташад келнә:
«Нохадъ, гяргтә мужик манла үгцхмч?
Нанла зәйснъ агъла маргъхмбч?
Эвин үгәр тенъгст од гиджәнәв,
Эс йовхлачн күчәр күргүлнәв».

Көөрк, өвгн тенъгс орна,
(Көк тенъгс харлдж хутхчна).
Захднъ ирәд алтн загъсниг дуудна,
Загъсн тунур усчдж ирәд сурна:
«Хяамнъ көгшә, юн кергтә?»
Хярүгъинъ өвгн мөргад келнә:
«Алдр загъсн, авр хяамны!
Анан эмгн адрад баянә.
Өмнк кевәрн агъ болхшив,
Өнр хатн болнав — гинә».

Алти загъсн хәрү өгнә:
«Амулнъ менд хәр, бичә зов.
Алдр хатн болх эмгнчн, сән»
Эмгнүр өвгн хәрдж ирнә,
Элдв бәәшнъгүд өмнинь дүнъгәнә,
Эврә эмгән бәәшнъгд үзнә:
Номта ширәд хатн залрдж,
Нойн-зәәснъгүд сөнъ бәрдж,
Шишлнъ сән унд зооглна,
Шикр-балтагъар амтинь цавдна.
Сүртә харул өөрнъ бәәнә,
Сүкс ээмдән даладсн зогсна. ✓
Эн хамгас өвгн сүрднә,
Эмгнә көлд мөргәд кииснә:
«Ончта хатн тингр анъгрджант?
Одал седклчн төвкнв» — гинә.
Өнр хатн ик сана зүүнә,
Өвгән эмгн үздгән уурна.
Бийим өөрәс көөтн үүг,
Бичә үзгд нүдндм — гинә.
Гүүлдсн нойн-зәәснъ ирцхәв,
Гиджгәрнъ түлкдж өвгиг гаргъцхав.
Хурдн харулчнр үүднд ирцхәв,
Хурц сүкәр чавчн алдцхав.
Өвгәр амтн дөг кецхәв:
«Өзднъ адсх, эрснчн тер:
Күцдж уха ав хөөнән,
Күүнә цанд суудган уур!».
Дола хонна, дарукнь болна,
Давдж эмгн улм гәрглнә.
Олн элчнрән залудан илгәнә,
Одад өвгиг авч ирнә.
Өвгндән эмгн келн бәәнә...
«Өлзәтә загъсндан күргдж медүл:
Даньдан тенъгсн эзн болнав,
Дала-тенъгст залрдж суунав,
Эндм ирдж алти загъсн
Элч, зарцм болтха — гив».

Өвгн буру гихдән аäv,
Өмнәснъ үг эс келв.
Көк тенъгс орад гарв,
Көөктәд харлсн галв үзв.

Уурта дольгад кӱӧс цахрв,
Уутьрад дотран оргъчад догдлв.
Захднь ирӱд алтн загъсиг дуудна:
Загъсн тӱнӱр усчдж ирӱд сурна:
«Хӱӱмнь кӱгшӱ, юн кергтӱ?»
Хӱрӱгъинь ӱвгн мӱргӱд келнӱ:
Алтн загъсн авр хӱӱмнь
Азд баавгъаг ягъдв ода?
Ӑнр хатн болдж бӱӱхшив,
Данъдан тенъгсин эзн болнав,
Дала-тенъгст залрдж суунав.
Энднь ирдж чи алтн загъсн
Элч, зарцнь болтха гинӱ».
ӱг эс келв алтн загъсн
ӱкс сӱӱлӱрн ус шавдад оркв.
Тенъгсин кӱлго гӱн тал
Темцдж усчад, шурд одв.
Тенъгсин ӱӱр кесгтӱн ӱвгн
Телцдж суугъад, хӱрӱгъинь кӱлӱв.
Тесдж ядад ӱвгн хӱрв.
Энднь: урдк газр гернь,
Эмгнь ӱӱдн хоорндан сууна,
Ӑмннь хамхрха идшнь кевтнӱ.

ОНЪГРСН ХАН КУУКНӘ БОЛН ӨНР ДОЛАН БААТРИН ТУСК ТУУЛЬ

Хатнлагъан мендлдж оркад,
 Хан мөрләд гарна.
 Тегәд хатнь түүг
 Терздән суугъад күләнә.
 Кусл кедж ганцарн
 Күләнә-күләнә хатн.
 Өрүнәс асхн күртл,
 Өндин гейүрәд сууна.
 Хоовртсн өрәс экләд,
 Хо бүрүл болтл,
 Гердәд кеерәгшән хәләлгънд
 Гемнәд нүднъ өвднә.
 Узгдхш энъкр иньгнъ,
 Узгдхнъ зуг эн:
 Шуургън галвлад шуурна,
 Шугшн ууляд гүүнә.
 Цаснд кодә хучгдна,
 Цагъадж газр одна.
 Йисн сар болна,
 Йиринә хатн кеерәс
 Хойр нүдән авхш,
 Хооран амрч суухш.
 Сар, өдрнъ болад,
 Саата хатн төрнә.
 Тегәд эн хатнд,

Тенъгр күүк заяна.
Одрин кўсл болсн,
Онъдин зүүднд орсн.
Удан цагт кўлалгъсн,
Угта эзн хан
Ууджм холас, өрлә
Уг сүүлднъ ирнә.
Хатн тўнъшәд саналдна,
Хан тал хәләнә.
Элдв ик байриг
Эс даадж ядад,
Унтә эн хатн,
Удин алднд онъгрнә.

Танъсг хан кесгән
Тачал кегәд гундв.
Тигәд ода яяхв?
Тер бас килнцтә.
Хоосн зүүдн метәр
Хоцрад джил онъгрв.
Ончта хан тигәд,
Онъгдан хат өргәлв.
Йирдән йосн хатн
Йилгән сәәхнъ үнн.
Ургъцнъ ке өндр
Уург цагъан зүстә.
Ухагъарн чигн тегш.
Зүгәр деегүр, эрксмг,
Зүүцсн эврә таалта,
Зүрк мерм хочч.
Энъкр элг-саднъ
Эн күүкән дахулад,
Нег нүр үздгиг
Нерлкәд золгъдж өгв.
Эн нүр үздгин
Эрдмнъ — үг келнә.
Тигәд үнләрн хоюрн
Тер хатн таарна.
Сергәд, сә занънад,
Сәәхрдж, хатн шоглад,
Седнъ кецәр зогсад,
Нүр үздгләрн таарна.
Нүүрцәд түүнәс сурна;

«Энъкр нүр үздгм, келлч!
Эрк биш үнәр медлч
Эн делкәд цугъараснь би
Энъкр, көркн, цагъан эсй?»
Хәәртә нүр үздгн
Хәрүдн тигәд келнә:
«Хәәмн чинч, зүткән уга.
Эгл хатн чи цугъараснь
Энъкрч, көркнч, цагъанч».
Эн хатн тигәд
Элкән авч гочкндг,
Ээм-далан холькдг,
Нүдән ирмәд наадмн,
Нүр үздгән таалад,
Алтн билцгәри индстәд
Амрсн сәәхн бәәдмн.
Өмнн кецәлдәд зогсад
Өнр байрта хәләдмн.

Болв, тер хоорнд
Баахн хан күүкн
Урвәд ургъа бәәдж,
Өсә, өсә йовдж,
Өндрдәд, цецгләд одна.
Солнъгътрсн цагъан чирәтә,
Соньн хар көмсгтә,
Сәәхн, ухата күүкн.
Хан көвүн Елисей
Ханьцсн күргн болв.
Худн гинчләд ирв,
Хан үгән өгв.
Дала яярм гардг
Долан нертә балгъс.
Дакад деерн күүкндән,
Зун дөчн бәәшн
Зөөлгәдж өгх болв.

Күүк үрх нәәрт
Күндтә хатн белдәд,
Кеегә хувцан үмсв
Нүр үздгинн өмн
Нәәлдж бийән гердв.
Эн нүр үздгәсн

Эгл хатн сурна:
«Эрк биш цугъараснь би
Энъкр, көркн, цагъан эсй?»
Хяärtä нүр үздгнь,
Хярүднь тигад келнә:
«Хяамнь чиич, зүтгән уга.
Эгл хан күүкн, зүгәр
Энъкр, көркн, цагъан цугаснь».
Хатн гәрәдәд одв,
Хяакрәд гаран өргв.
Дайлад нүр үздгиг
Дааврта кевәр цокв.
Дакн түүнә деерәснь
Давхргарн уурлдж девсв.
Хатн керлдж келв:
«Хәлә, кишго шил!
Хордхахар нама седәд,
Худл келдж бәәхинь.
Гяргтә шивгчниг сургъсв,
Гартнь эрсинь атхүлсв.
Осәд, сәәхрәд йовдгинь
Оөнднь орулдж медүлсв.
Түүнә цагъанднь өврм
Төрүц юмн уга.
Экнь саата цагтан,
Энъдән цәәсн цасиг,
Эргүлдж хәләгъәд суула.
Тегәд. ода келлчн,
Темдгтә ююгъарн нанас.
Тер сәәхн болхв?
Нам цугъарас сәәхним
Нама зовалго келхнчн.
Мана алвтиг кевтнь эрглч,
Мөн делкәд чигн одлч.
Мини дүнъгә сәәхлә
Мел төрүц уга.
Хяамнь, тиим эсй?»
Хяärtä нүр үздгнь
Хярүднь, тигад келнә:
«Эгл хан күүкн, зүгәр
Энъкр, көркн, цагъан цугаснь».
Кедг аргъ уга,
Кецү кевәр хордад,

Хар сана зүүггээд,
Хатн дотран бүтв.
Залдг нүр үздгән
Засад, булнэд хайчкад,
Зарц Чернавкан авхулв.
Уудч, зарц күүкндән
Улү хатуггар закъ.
Хан күүкиг котлад,
Харнэггу моднд күүргэд,
Гар, кoлинь күүлад
Галзу, олн чонд
Хавта менъ болггедж,
Харгга модн дор
Хайчкад ир — гиня.

Аздлсн андн баавггала
Алмс тесдж чадхй?
Аргъ уга болв,
Ам эс анггав.
Хан күүкиг Чернавк
Хаджудан котлдж авад,
Харана газр орад,
Харнэггу моднд ирв.
Тигэд хан күүкн
Тер йовдлиг медв.
Аман гартл ааггэд,
Аамрдж тер келв:
«Яггла халг, хяамнь
Ямр гем гаргглав?
Күүкн чи намаг.
Күүчрдэдж бичя энлүл.
Насн-джирггъл хойрим
Нанд хяамнь, авр!
Хатн болсн цагтан
Хяарлдж чама ачлнав».
Энкр болад, тернь
Эн хан күүкиг
Энлүлдж алл уга,
Гар, кoлинь күүлго
Ганцарггинь тавад, келнә:
«Санагган бичя зов,
Саксн бурхичн өршәх».
Тигэд күүкнә бийнь,

Тер цагиннь дарунь
Хярэд күрэд ирхләнь,
Хатн сурна: «нә,
Хан күүки ягъв?»
Хәрүгьинь күүки келнә:
«Харнъгъу модн дотр
Харалдж ганцарн үлдв.
Гарнь батар күлгдв,
Галзу, догши анъгин
Уурта хумснд атхгдхмн.
Удан тер зовлго,
Үзджәх энллгъән медлго,
Укхднь амр болх».

Хаана күүки геедрсәр
Хамг газр дүүрэд,
Элдв зәнъг гарв.
Эзн хан күүкиндән
Энрдж хәәмнь зовв.
Хан көвүн Елисей
Хаалгъд мөрлх болад,
Хәәртә бурхндан мөргәд,
Хәәгъад мордад гарв.
Кецү сәәхн иньгиннь
Келсн күүкинәннь ардас
Кедәд газр төгәлнә.
Болв баахн наста,
Болвсн, гиджгтә күүки
О-шугъу модн дотр
Ор цәәтл төөрәд,
Аюдан йова йовдж,
Алдр бәәшнъд ирнә.
Өмнәснь ноха хуцна
Өөрддж ирәд шарвадна.
Хан күүки зөрәд,
Хашаднь ордж ирнә.
Хойр талан чинъхнь,
Хотн дорнь тагчг.
Ноха шарвадад дахна,
Номгърад күүки дүсәд,
Девшәд ора йовдж,
Девснь деер гарна.
Уүднд бәәсн төөлгиг

Укс татад оркхлань,
Эн үүдн саяхн,
Эврэн аюрхн секгднә.
Хан күүкн тигад
Хяартә баяшнъд орна.
Улв, кевс эргүлнъдән,
Удн стол дунднь,
Деернь кевтдг орта
Денъкгр беш баянә.
Эн гер дотр
Элдв саяхн занъта,
Хяартә улс баяхиг
Хан күүкн меднә
Эдн, хан күүкиг
Эмәдж түрәш уга
Күндтә герт, зүгәр
Күн төрүц үзгдхш.
Хан күүкн дотрагъарнь
Халәгъад эргад йовна,
Хамад гериг цеврлнә.
Бурхиднь зул өргнә,
Бешинь түләд халулна.
Аюрхн орн деер
Амрдж байсхар кевтнә.

Удин хот өөрднә,
Үүднд мөрд хяргнә.
Харадан дживр сахлта,
Хар, улань йилгърсн
Өнр долан баатр
Орад күрәд ирнә.
Амтин ахнь келнә:
«Айта, саяхн үзмджв!
Кевтнь ясдж, цевр,
Кемб, нег күн
Баяшнъ ахулдж оркад,
Баядлнь күләджәсн онътә.
Кен кумбч? Наар,
Күүндәд үнәр иньгшй.
Кемр өвгн болхла,
Кезәдчн өвкмвдн бол.
Баахн көвүн болхла,
Баатр дүүмвдн бол.

Көгшн эмгн болхла,
Күндтә ээджмвдн бол.
Ончта күүкн болхла,
Отхн дуумвдн бол.

Энъкр хан күүкн,
Эдниг тосдж гарна.
Өмннь ирдж, зогсад,
Окадж сөгдәд мендлнә.
«Эс үрсн болвчн,
Эврән гиичлдж ирснд
Бичә цухлдтн» — гидж
Бийнь эмәдж келнә.
Амн үгәрнь шинджләд,
Акчмин зуур эдн
Хан күүкинь меднә.
Хандж эдн байрлад,
Булнъд авч суулгъад,
Бөрг өгч тоона
Мөнъгн тәвүр деерәс
Мөн сөнъгинь күргнә.
Улан ундиг күүкн
Уудж бәәхмн уга.
Бөргиг амндан авад,
Баахнар хамхлад иднә.
Хан күүкн босад,
Хаалгъдан цуцрсан медүлнә.
Хан күүкиг эдн,
Деерк сәәхн өрәд
Дахулад авч одна.
Гаран шаналддж нөөрслхәнъ,
Ганцаргъинь үлдәдж гарна.
Торс өдрмүд дарандан
Тонь алдрдж өнъгрв.
Баахн хан күүкн
Бүтү моднд бәәггә.
Долан баатринд уудьхш,
Дотран герән санхш.
Орүн өрлә булалдад,
Онр долан баатр
Сәәхн үгән күүндәд,
Сергхәр гарад йовна.
Бор нугъс харвхар,

Баатр гаран хангъахар,
Хаалгъар йовси сорочиниг
Хагъад кӱлгӱснь хагъцахар
Эс гихлӱ, эдн
Эмнь ӱргн мангъдин
Элг толгъагъинь таслхар,
Тас эс тиигхлӱ,
Тавн уулин серкшиг
Модн дотрас ӱргӱдж
Мӱрӱр кӱӱхӱр гардмн.
Хан кӱӱкн ганцарн
Хӱӱртӱ бӱӱшнӱгд ӱлддмн.
Геринь ахулдж цеврлӱд,
Геснӱ теджӱалинь белддмн.
Эднӱ ӱмнӱс кӱӱкн
Эсвго ӱг келхш.
Эдн чигн кӱӱкнд
Эких йовдл ӱзӱлхш.
Тер метӱр ӱдрмӱд
Тонь алдрдж ӱнӱгрнӱ.
Сӱӱхн кӱӱкнд баатрмуд
Седклӱн цугъар ӱгцхӱв.
ӱрлӱ нег дакдж,
ӱнр баатрмуд долалулн
ӱрӱднӱ ордж ирцхӱв.
Ах баатрнӱ келнӱ:
«Айтӱ сӱӱхлӱ медджӱнч,
Эгл манд цугъардмвдн
Энӱкр дӱ кӱӱкнч.
Цугъар бидн долан
Цугъарн чамӱ энӱкрлнӱвдн.
Бийдӱн чамӱ ӱргӱлхдӱн
Бидн цугъар дуртавдн.
Болв, тиигдж болшго.
Буйн болтхӱ, хӱӱмнӱ
Бийчн ягъад болвчн,
Мана заргъ хагъл,
Маниг эвцӱдж таарул.
Дундасмвдн негинь сунгъ
Дурта гергнӱ бол.
Негӱрнӱ залугъан кегъад,
Наадксиннӱ дӱнӱ бол.
Толгъагъан ягъад зӱӱлвч?

Таас уга болну?
Маниг голдж баянч?
Мөн седкллә харгъхшй?»
Хан күүкн келнә:
«Хату зөрмг баатрмуд
Хяärtә гарлцсн ахнр.
Хәрнь, худл келджәхлә,
Ормасн бичә кондрсв,
Олн будхдт цокулсв.
Ягътха гинәт намаг?
Яяхв энъкр ахрнм?
Күккм күүцдж ургъсн
Күн келсн күүкмб.
Нанд таанр цугъар
Негн күртлән әдлт.
Цугъар зөрмгт, ухатат,
Цугъарадтн үнн седкләсн
Зүркән өгч дурлнав.
Зүгәр онъдан күүнд,
Мөнъкин дөрвн цагт
Мөнт зүркән өгчкләв.
Хәрнь цугъарагъас энъкрм,
Хан көвүн Елисей.»
Эдн тагчг зогсцхана,
Эврә гиджгән мааджцхана.
Ахнь тигәд келнә:
«Амн үг сурснд
Амрста килнц уга.
Буйн болг хяәмнь,
Буругъимвдн тәвдж өг,
Тиим учрта болхла,
Түүнә тускар кезәдчн
Төрүүц ам анъгъахшивдн».
Тигәд күүкн аюрхн
Теднд харүднь, келнә.
«Уурлдж бәәхшив таанрт,
Учрм тиим болджана.
Болшго гисндән бас.
Бурута бишив, хяәмсм.»
Күргн болхар ирсн
Күндтә долан баатр,
Омннь күүкнд ирәд
Окәдж цугъар мөргәд,

Аюрхн гарад одцхана.
Арднь, түүнэ хөөн,
Аанан өмнк кевәрн
Амрсн сәәхн джиргәнә.
Энднь, тер дотр
Эрлг кишго хатн,
Хан күүкиг санчкад,
Хордад түүнд уурлна.
Йирин нүр үздгтән
Енәнәд, кесг болчкад,
Уг суулднь санчкад,
Ууран мартад өмннь,
Урдк кевәрн кеернә,
Масхлздж инәггәд келнә:
«Менд нүр үздгм! келлч,
Эрк биш үнәр медлч.
Эн делкәд цугараснь би
Энъкр, көркн, цагъан эсй?
Хәärtә нүр үздгнь
Хәрүднь тигәд келнә:
«Хәәмнь сәәхнчн үнн,
Зүткән уга мөн
Зүгәр, нерн угагъар
Ө-шугъу модн дотр,
Өнр долан баатринд,
Эгл чамас сәәхн,
Энъкр күүкн бәәнә.»
Хатн Чернавкд уурлна,
Харадж түүг керлднә:
«Ягъсндан чи медмглвч!
Ямр гидг юмар
Яггәд намаг меклвч?»
Тернь гемән меднә:
Тиим, ним гинә.
Эрлг кишго хатн
Эн күүкиг әәлгәнә,
Эс гихлә түүг,
Эврә бийнь алх —
Эс гихлә тер,
Хан күүкиг алх,
Хату догшн зака
Хатн даалггдг болна.
Хан күүкн ганцарн

Хяärtä ахнран күләнә.
Терзиннь өмн суугъад,
Тер уцс ээрнә.
Газа генткн ноха
Галзурдж догшнаp хуцна.
Тигәд хан күүкн
Терзәрн өндәдж хәләнә.
Гууль гуусн монашк
Гудидж аашсинь үзнә.
Хуцсн нохала хөрлдәд
Хотн хашад орна.
Тигәд хан күүкн
Терзәрн хяәкрдж келнә:
«Эмгч невчк күлглзти,
Эврән нохагъан хөрнәв.
Өдмг, хот зүүтә
Өгль» бас күргнәв.»
Гууль гуусн монашк
Гунъшсн дуугъар келнә:
«Ягълав, хяәмнь күүкн,
Ягъсн догшн нохав,
Таслад идчкн гив,
Тастан алн алдв.
Хяләгъич ганьрдж бәәхинь
Хяәмнь гарич нааран.»
Гартан өдмг авсн
Гархар, хан күүкн
Кирлц деерәс буухла,
Кииснә ноха өмннь,
Көлврн йовдж хуцад,
Көлләннь оралддж ээрнә.
Эн ноха күүкиг
Эмгн тал тәвхш.
Энъкр хан күүкнүр
Эмгн әрәл өбрдхлә,
Зуугъачнь нохан гүднә,
Зерлг анъгас давна.
«Кемджәнә, ягъсн болхв?
Кевтрнь тату кевтә.»
Хан күүкн тиигдж,
Хавшсн нохаг келчкәд,
Хар өдмгиг эмгнүр
Хайдж өгәд келнә,

«Хавлдж ав» — гиня.
Эн өдмгиг хавлад,
Эмгн авчкад келнә:
«Буй эдл хяамнь,
Бурхн чамд өршәтхә.
Хярүднь өггчм эн,
Хяамнь, хавлдж ав.»
Хорта монашкин гарас,
Өкәр бичкн кецтә,
Өнъгнь йилгърдж болсн,
Алтн сәәхн герлтә,
Альмн нисдж йовна.
Бовглздж ноха ганънад,
Босн ишкләд шүүрнә.
Болв, хан күүкн,
Хойр гарарн шүүрәд
Хавлад авад оркна.
«Уудьвран гаргәд хяамнь
Улан альм ид.
Өглгәдән буй эдл,
Өнр, байрта бә.»
Тиигәд монашк келн,
Толгәагъан гекад мөргн
Тастан геедрәд одна.
Күүкн нохагъан дахулсн
Кирлцәр давшад гарна..
Хан күүкнлә ноха
Хамдан йовн йовдж,
Өнъгтә чирәгъинь эргүләд,
Өөлсн бәәдләр хәләнә.
Гашуддж зовад ноха,
Ганьрдж уульн хуцна.
Келхд нохан зүркн
Күмнлә әдләр шарлна.
«Хай!» — гидж ноха
Хяамнь келх саната.
Күүкн түүг энъкрлнә,
Кузугъинь гарарн илнә,
«Юн болв чамла?
Ягъвч хяамнь? Кевт!»
Эн угән келчкәд,
Эврән өрәдән орна.
Уүдән аюрхн хаачкад,

Терзинь өмн суугъад
Тер уцсан ээрнэ.
Тегэд эздэн күләнә,
Тавлго альман хәләнә.
Тер альмн сәәхн
Тавлдж болсн, әмтәхн.
Арчад тошилгъсн цевр,
Алтрад уладж солнъгътрна.
Бадм цецгин үнртә
Балд болсн дүртә
Галвр зандн болдж,
Газань ясны үзгднә.
Удин хот күртл,
Уүг күләхәр седлә
Тер альмнд джилвтәд,
Тесдж ядад авб.
Урлыкн өкәр амндан
Улан альмиг өөрдхв.
Аюркн невчкниг хазад,
Адгән зальгад оркв.
Генткн, көөрк хәәмнь,
Гекәд, цокад нәәхлв.
Кинь давхцдж хаагдв,
Киитрсн цагъан гаран
Унъгъав доргшан сарсалгъад,
Улан альман алдв,
Уугдад нүднъ ширгв.
Хан күүкн тигәд,
Хамг бурхдин өмн,
Харгъа орн деер
Толгъагъан нугълдж унв.
А-дун уга, тагчг,
Амн-ширнъ тасрв.
Тер цагла баатрмуд
Тонулас олзта болсн,
Хаалгъдан тедн шуугсн,
Хәрәд герәдән гарна.
Өмнәснъ нохань ирнә,
Өөләд уульн хуцна.
Хәрү ноха гүүнә,
Хаалгъч болдж дахулна.
«Гарцнъ сән биш,
Гашута йовдл үзүлдж,

Уул болсн» — гилдн,
Укс довтлад гарна.
Герт цугъар орн,
Генткн эдн сүрднә.
Хурдлдж ноха ирн,
Хуцн йовдж зууньрна.
Кевтсн альмиг шүүрәд,
Көләрн хавчдж авад,
Нег үмкәд зальгна,
Ноха үкәд одна.
Хәрнъ тер альмн
Хорид болсн бәәдж.
Онъгрсн хан күүкнә
Өмнъ баатрмуд гейүрнә.
Толгъагъан цугъар кецәлгәд,
Арүн ном умшад,
Аәлдхд дурддж ирәд,
Өргдж дораснь авад.
Онъглддж хувцинь үмскнә.
Хәәрцглддж оршахар седчкәд,
Хәрү татад зогсна.
Амтәхн нөөрт саатулгдад
А угагъар, тагчг кевтнә.
Амсххш гихәс биш,
Амд күүнлә әдл.
Баатрмуд гурви хонгт
Босх, серхинь күләв.
Боссн уга, әс серв.
Зәльврдж буйинь кегәд,
Зандн шил хәәрцгт тавәд,
Хан күүкнә цогциг
Хәәртә баатрмуд дамджлна.
Сөөни өрәлин кемлә
Сөмр, эджго уулд,
Зургъан бат бахнас,
Зуурдин цогц тәвсн,
Цәклсн зандн хәәрцгиг
Цевәр татдж дүүджлнә.
Төгәлүлдж, үкәр эргнд
Төмр шитм кенә.
Онъгрсн хан күүкнә
Өмннъ сөгддж мөргнә.
Газрас әдс авч

Гашута гундл өргнэ.
Амулнь джиргълинь сандж
Ах баатрнь келнэ:
«Нёөрс, хяамнь үкэрдэн
Насчн ахр болв.
Ошатнэ тав ханъгъадж,
Онр саяхн цогцчн,
Газр деер унтрв,
Гашута гундл болв.
Буй үүлдсн сүмсчн
Бурхн йивадж өршэх.
Мандан энъкр билэч,
Манъгъс иньгдчнь хадгълавдн.
Эн орчлнь деер
Энъкрлсн кенлэ чигн,
Эс, хяамнь учрлцвч.
Гальгър зандн цогцан
Гашута энлгънд дөрөцэдж,
Ганцхн хяарцгт күртвч.»
Эн өдрин бийднь
Эрлг кишго хатн,
Байрта зәнъг күлэгъад,
Баядж, суудж ядад,
Тагчгар нур үздгән,
Татдж бийадән авад,
Күүндэд суудг иньгәсн
Күцсән тигад сурнэ:
«Эн делкэд цугъарасн би
Энъкр, көркн, цагъан эсй?»
Хяарта нур үздгнь
Хярүднь тигад келнэ:
«Хяамнь чиич, зүтгән уга,
Эгл хатн чи цугъарас
Энъкрч, көркнч, цагъанч.»
Эн цагин эргнд
Энъкр күлгән көлглсн,
Келсн күүкән хяагъад,
Кевтнь делкэ төгәләд,
Хан көвүн Елисей
Харалад, довтлад йовата.
Уга, юмн, уга
Уульдж тер гундна.
Кенәс тер сурвчн,

Күн төрүц медхш.
Зәрмнь наадлад инәнә,
Зәрмнь буру хандна.
Эн, уг сүүлднь,
Энъкр нарнд ирнә.
«Ончта мана нарн,
Эн цагин эргцд
Орчлнъ тōгәлдж йовнач.
Догшн книтн үвлиг
Дулан хаврла хәнцәнәч.
Доран бәәсн маниг
Деерәс цугъарагъинь үзнәч.
Нег юм сурнав,
Нанд келддж өгхәсн
Чи алдр нарн
Чидлән тигәд нөөхийч?
Хама болвчн делкәд
Хан күүк үзвч?
Тер геедрдж одла,
Түүнә күргнь бив.»
Энъкр нарн тигәд
Энүнд хәрүгъинь өгнә:
Хәәмнь, сәәхн иньгм,
Хан күүк үзсн угав,
Амд уга кевтә.
Болхла нег, түүнләчн
Бас мини дахуль
Төргг цагъан сар
Тосдж харгъсн болх.
Тиигсн эс болхла,
Түүнә мөринь үзсн.
Харнъгъу сөөг Елисей
Харалта тачалар күләнә.
Эн сариг гарлгънла
Эрлгъ күсдж көөнә.
«Сар, сар күлә,
Сәәхн иньг мини,
Алдр ик күчтәч,
Алтрсн сәәхн чирәтәч,
Харнъгъу сө боснач,
Харвдж эргнән хәләнәч.
Төргг маасасн чирәтәч,
Төвшүн хурц нүдтәч.

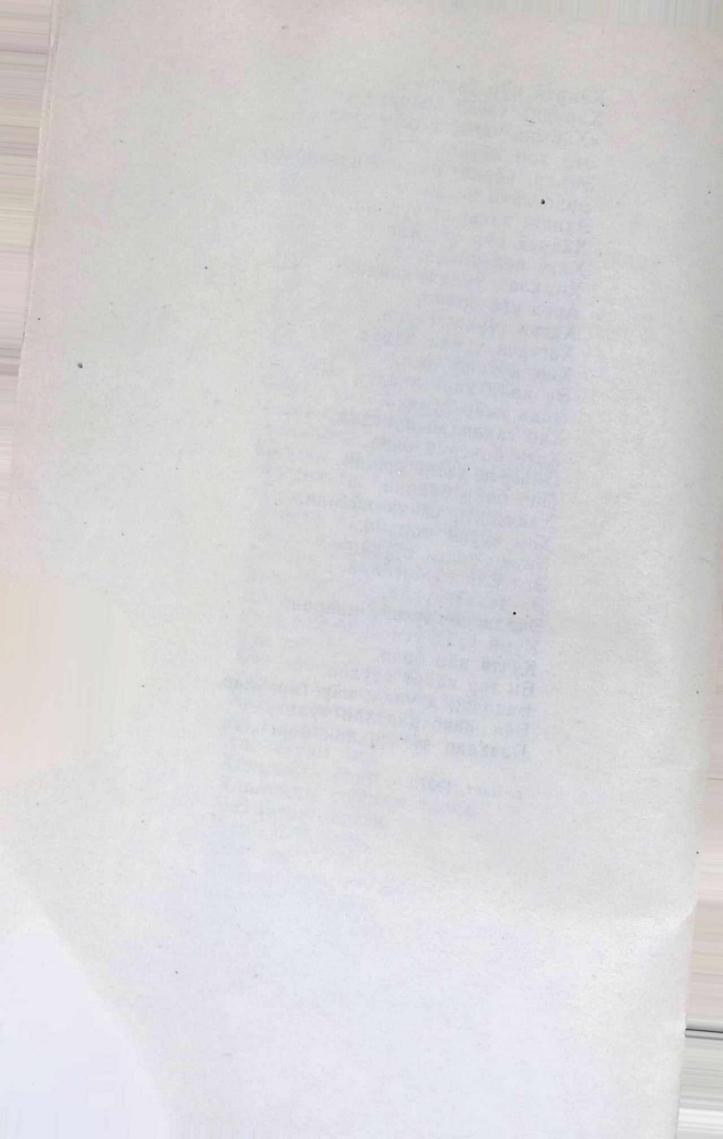
Ончта чама гääхдж,
Олн одуд хääлалднää.
Нег юм сурнав,
Нанд келдж öгхääсн,
Чи алдр сар
Чидлән тигäd ноохийч?
Хама болвчн, делкäd
Хан күүк үзвч?
Тер геедрдж одла,
Түүнää күүргнь бив.»
Санамр сар тигäd,
Саамдан хәрүгъинь öгнää:
«Дү көвүн, хääмнь
Дүмбр тер күүкичн
Хамачн үзсн угав.
Харулд гарч зогсхларн,
Туслнь эврää селгändән,
Тигäd ирдж зогсдв.
Хан күүкичнь, бääдлнь
Харулд нама угад,
Генärtää цагин акчмд
Геедрдж одсн кевтää». «Харалта гундлв» — гидж
Хан көвүн келнää.
Түрд гилч, зогсча.
Теегин салькн медх,
Тер чамд туслх.
Хәрнь түүнүр йов,
Хääмн, бичää зов.»
Хәрү хәрл уга
Хääкрäd Елисей гарна.
Сана авчкад тер,
Салькнд дууддж келнää:
«Салькн, салькн! Күчтääч,
Санамр үүлиг көөнääч.
Көк тенъгсиг үүмәнääч,
Көдägгяр дурндан гүүнääч.
Ганцхн бурхнас нань
Газр деер кенääсчн
Нам äähән медхшч.
Нег юм сурнав,
Нанд келдж öгхääсн,
Чи алдр салькн

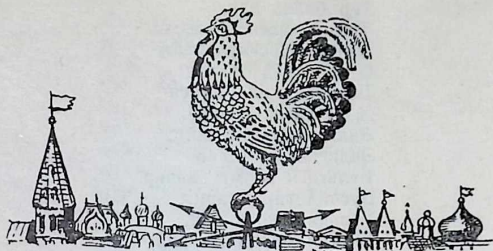
Чидлән тигәд нөөхйч?
Хама болвчн, делкәд
Хан күүк үзвч?
Тер гедрдж одла,
Түүнә күргнь бив.»
Теегин агсм салькн
Тигәд хәрүгьинь өгнә:
«Турд гилч, зогсча!
Тенд номгън урсхлта
Тегш гол гүүнә.
Телтр арл деернь,
Өндр уул дүнъганә:
Өнр эн уулин
Омрун дорнь, гүн
Онъгърха нүкн бәәнә.
Тер нүкн дотр
Телчсн тагчг харнъгъуд,
Зандн шил хәәрцг
Занъгън цокдж нәәхлнә.
Бахсисн тал дунд
Бат цевәр дүүджләтә
Тер хоосн кодән
Төгәлнъ, агъу, эргнд
Тунъ әмтә юмна
Төрүц мөр үзгдхш.
Эн үкәрин хәәрцгд
Энъкр күүкнчн бәәнә.»
Эн салькн шуукрад
Эргдж цааран гүүнә.
Хан көвүн арднь
Хагърдж, экрдж уульна.
Хоосн кодә хәләгъәд,
Хан көвүн гарна.
Сәәхн келсн күүкән
Саамлдж, дакн нег
Сандж хәләхәр седнә.
Эн гарад йовна,
Эрс уул өмннь,
Эргүлнъ хоосн кодәтә
Энъдән делгрдж үзгднә.
Уулин омрун дор
Утулнъ харнъгъу орлгън.
Хан көвүн адгъад,

Харнъгъу түүнүр гүүнә.
Харалта гундл болдж,
Хан көвүнә өмннь,
Зандн шил хяарцг
Занъгърн цокад нәәхлнә.
Эн хяарцг дотр
Энъкр хан күүкн,
Мөнъкин серш угагъар
Мөн тавта нөөрсдж.
Энъкр келсн күүкнәннь
Эн үкәрин хяарцгиг,
Эгл хан көвүн
Эврә цогцарн нүрнә.
Күүрдж хяарцг хамхрад,
Күүкн сердж амдрнә.
Алнъ болсн нүдәр
Ард-өмнән хәләнә.
Цевдән дүүджнәнәд нәәхлнә,
Цогцин таалан олад,
Мусг саналдад келнә:
«Мууха удан унтсмб!»
Тигәд хан күүкн,
Тер кевәрн босна.
Байрлдж хоюрн харгълдна,
Байсад экрдж уульдна.
Газа гаргъхар күүкиг,
Гар деерән өргәд,
Хан көвүн Елисей
Харнъгъугъас герлд ирнә.
Хяартә седклән күүндәд,
Хәрәд хоюрн гарна.
Хан күүкн амд
Ханмджта байр — гидж,
Хаалгъднь дүүрдж тарна.
Эн цагла гертән
Эрлг хөөт экнь,
Кедг керг уга
Күндтә нүр үздгларн
Күр кедж сууна.
Тер нүр үздгәсн
Тигәд саакан сурна:
«Эн делкәд цугъараснь би
Энъкр, көркн, цагъан эсй?»

Хяärtä нүр үздгнь
Хярүднь тигад келнә:
«Хяәмнь чиич, зүтгән уга,
Эгл хан күүкн зүгәр
Энъкр, көркн, цагъан цугъарас.»
Эрлг хатн босна,
Экидж хагърад уурлна.
Хяärtä нүр үздгәрн
Хату пол цокад,
Хамхлад үүлдж хайна.
Аргъ уга болад,
Адгн гүүдж гарна.
Хагърсн ууран бәрәд
Хан күүкиг тосна.
Эн ирәд харгъчкад,
Элдв икәр гундна.
Хар санандан даагдад,
Хатн онъгрәд одна.
Онъгрсн хатиг оршан,
Онр байр бадрна.
Ханмджта сәәхн нәәрлн,
Хан күүкн мордна.
Энъкр келсн күүкән
Эгл Елисей өргәлнә.
Эн делкә үүдәд,
Эклдж деглрснәс нааран
Күмн үзәд уга
Күчтә нәр болв.
Би тер нәärt суулав,
Биилдж, дуулдж нәр гаргълав,
Бал, пиво цадтлан уулав,
Баахнар зуг сахлан норгълав.

г. Элст, 1937.

АЛТН ПЕТУХИН ТУСК ТУУЛЬ.

Нег өргн орнд,
Нернь туурсн алвд
Дадон хан бääдж,
Даву алдр сандж.
Багъ настагъасн авн
Базг аздарн туурна.
Хоша бääх алвддан
Хордм аюл үзүлнä.
Эргнән бийäсн сүрдäдж,
Эн хан өснä
Болв көгшрх насндан,
Болмар дääлдсн саамдан,
Аюлта дääнä үүлдврäс
Амрдж төвкнхär седнä.
Таван олдж бääхär,
Таал бääрдг болна.
Үүнднь, көгшн хаанд,
Үүлтä хошан дääсд
Амр өгл уга,
Аврлт угагъар дääсрхв.
Эзлдж бääх алвтан
Эднä дävрлгьнäs харсхд,
Дала болсн церг,
Данъгин хадгълх болв.
Дääнä түшмлмүд ондинд
Дääч сагар бääнä.

Тер бийнь эди,
Тесдж дääснлää чадхш.
Омнääс дääс кӯлääгъääд,
Отр белдääд оркхлань,
Довтлсн дала дääсн
Дорд үзгääс дääврнää.
Эдниг дарад оркхла,
Эвлг тенъгс талас
Бульглсн зöрмг гиичнр
Буслад гарад ирнää.
Уульна Дадон хан,
Унтхан мартдж тӯрнää.
Нам тиим äääмшгла
Насн джиргъл юмб?
Ода уг сүүлднь
Олн эн зовлнъгас
Тӯшнъ-донъ хääдж,
Тӯнъшӯр селвг сурулдж,
Оддар зурхалдж меддг
Ончта тӯнъшг öвгнд
Эркн менд келүүлдж,
Элчән хан илгәнää.
Ончта тӯнъшл öвгн
Одсн элчләнъ ирääд,
Дадона öмн мöргнää.
Далдк тулмасн гаргъад,
Алтн петух öгнää.
Алдр хаанд келнää:
«Шовун, эн белгим,
Шуург деер суулгъ.
Мини алтн петухмн
Мöн харулччн болхмн.
Кемр эргнд төвкнӯн,
Кевтән делкää бääхлää,
Танъсг алтн петухмн
Тагчг шуургтан суухмн.
Кемр нег талас
Күчтää дääсн босхла,
Эс тиигдмн гихлää,
Элвг тонул болхла,
Тастан эс тиигхлää,
Талдан зовлнъ үзгдхлää —
Мини петух тигääд

Минчхр залагъан босхах,
Дӱӱсрхдж хӱӱӱкрд ӱӱмх,
Дӱӱснӱ ӱзг заах.»
Хан ӱвгнд ханна,
Хазнан хармшго болна.
Алтн мӱнъгн хойрар
Асхх болдж келнӱ:
«Иим элдӱ ачичнь
Ицктӱ сӱӱнӱр хӱрӱлнӱв.
Эгл сурсн тоотичнь
Эврӱ таал метӱр,
Эрк биш кӱцӱнӱв.»
ӱндр шуург деерӱс,
ӱнр тӱӱнӱ нутгиг
Алтн петух харна,
Алвтиг тӱвкнӱн бӱрнӱ.
ӱрӱл дӱӱсн кӱндрхлӱ,
ӱмн мет харулч,
Зӱӱд зӱӱдлсн метӱр
Зӱслнь цогцарн хурхчна.
Дӱӱсн тал эргӱд,
Дӱӱрхӱд нигдж хӱӱкрнӱ:
«Кукури-ку, хан
Кишго дӱӱсиг ал!
Хӱвргӱӱрн кевтн кевтдж
Хӱӱртӱ алван зал!»
Хан Дадон тедниг
Хамн цокад кӱӱнӱ.
Хоша-хаджунь номгърна,
Хорлхдж дӱӱсрхдгӱн уурна.
Тӱгӱлнь джил болна,
Тӱвшӱн дарукнь ӱнъгрнӱ.
Харулч петух тагчг,
Хаана алвт тӱвкнӱн.
Генткн, нег дакдж,
Генрсн ӱӱмшгтӱ дуунас
Хан Дадон чочна,
Хӱӱртӱ тӱшмлнь серӱлнӱ:
«Алдр мана хан!
Алвт ӱмтнӱ эцг,
Бостн, эзн алдр!» —
Болдж тӱшмл келнӱ, —
Зеткр, аюл — гинӱ.

«Зергнр, юмб? — гидж
Эвшән, хан сернә.
Ээ! Кен? Ягъна? — гинә
Түрх ямр аюлв?» — болна
Түшмлнъ адгъдж медүлнә:
«Дакад петух хәәкрв,
Дәрк, бәәшнъ эргнд
Үүмән, шууган, сүрдл
Үзгдәд угагъар дүүрв.»
Хан терзәр хәләнә,
Харулчнъ шуург деерән,
Дорд үзгәд гекдж.
Доран уутърсинъ үзнә.
Тотххмн биш: «шулудхмн!
Тохтн, мордтн, залус!
Довлтн, адгътн» — гигәд
Доргшан үзгәд церг,
Угта хан йовулна,
Уугън көвунъ толгъална.
Тагчг петух болна,
Таван хан олна.
Үзгдәд уга шууган,
Үүмән, сүрдл уурна.
Нәәмн өдр өнъгрнә
Негчн зәнъг уга
Ямрар йовхнъ, церг
Ягъдж дәәлдснъ медгдхш.
Дадон хана зергд
Дәәнәс элч ирхш.
Дакн петух хәәкрнә,
Дадон цергән дуудна.
Уугън көвүгъән харсхд,
Угта Дадон хан,
Отхн көвүнъ толгъалсн,
Онъгдан церг илгәнә.
Дакн петух тагчг,
Дәәнәс зәнъг уга.
Нәәмн өдр өнъгрнә,
Негчн зәнъг сонъсгдхш.
Амтн икәр сүрднә,
Аәмшгтә өдрмүд болна.
Дакн петух хәәкрнә,
Дадон цергән дуудна.

Эн, гурвдгч цергән
Эврән хан толгъална.
Хортиг диилхән магъдлсн,
Хойр ухата гарна.
Обд ондәл уга,
Одр, сөог дүләд,
Эн церг йовна
Эдн муурад ирнә.
Дәнчн болхш, амрхш,
Дадонла юмн харгъхш.
Укәрин цогцта ташучн
Узгдхш эднә хаалгъд.
Акад юмн? — гидж
Алдр хан ухална.
Саак нәәмн өдрмүд
Саамнь болдж өнъгрнә.
Хан цергән дахулсн
Хад уулд ирнә.
Ондр уулс заагт
Онр торгън чачр,
Салькн дүүрдж эрглгънд
Саатулгддж делсснь үзгднә.
Онр чачрин эргүлнъ
Өврм сәәхн, тагчг.
Уулин белин кәндәд,
Уутьхн сала дотр,
Ууср дәәснлә бәрлдәд,
Уксн церг кевтнә.
Алдр Дадон хан
Адгъмта чачр орна.
Ягъсн аюлта дүрв!
Ямр зеткртә газрв!
Көвүднъ хоюрн өмннь,
Кө-вйгасн хагъцсн
Көлврәд, үксн кевтнә.
Эдн нег-негән
Эврә армарн шаацхадж.
Теднә энъкр күлгүднъ,
Теегин көк девәнә
Теегдәд дәвтисн өвснд
Телтрә цусн-нүднд
Теняд, зүүләд йовна.
Хәәмнь хан уульна:

«Хяärн үрдм, көөрксм!
Хату зовлнъ нанд —
Харцх болсн үрдм,
Хавхт торад одихадж.
Мууха тачалта зовлнъгв!
Муульта үклм болв.»
Дадон хаана ардас
Дахлдад цуг уульна.
Хад белин көндä
Хагърад уульдг болна.
Өргн көда көлврнä,
Өнр уулин зүркн
Өрчән цокад дагджна.
Генткн, чачр секгднä
Геглзсн күүкн гарна.
Шар, улань артсн
Шамахан хатн болна,
Ўрвäd аюрхн ирнä,
Ўлү голшг бääдлтä,
Өрән цолвнъ болдж,
Өнр хааг тосна.
Харнъгү сөөгъин шовуд
Халун нарид цодгшнъ,
Хан номгърад одна.
Эн күүкиг өврäd,
Эргүлäd хан герднä.
Ўкс харгъснасн авн
Ўрдиннъ үкл мартна.
Өнр Дадон хаана
Өмннъ күүкн мөргнä.
Галдгълзад мусг инäгъäd,
Гараснъ авч көтлнä.
Эврä чачр талан
Эзн хааг дахулна.
Тендән авч ирäd
Тенъкән угагъар тоона.
Эрätä парчар кесн,
Ээлдг орн деер
Амрагъан автха гигäd,
Алдр хааг нөөрсәнä.
Дакад цааран кишгтä,
Долан хонгт дигтä —
Хатна автнъ орна.

Хамг келсинь сонъсдж,
Дотркан шулмд эзлүлдж,
Дадон күүкнлэ джиргънэ.
Уг сүүлднь хәрхәр,
Уг хаалгъд орад,
Эврә, күчтә цергтәгъән,
Энъкр сәәхн күүктәгъән,
Алвт талан хәләгъад
Алдр хан гарна.
Омннь эднә хаалгъд
Өврдмджтә зәнъг тарна.
Худл-үнн хойр
Хутхн покдж дүүрнә.
Балгъсн, алвтан ирхлә,
Бәәшнъг, бәәрдән өөрдхлә,
Багшад әмтн тссна,
Бахти шуугдж харгъна.
Тергнә ардас дахлдна,
Тер хатиг, Дадониг
Тедн өврдж гүүлднә.
Эдниг цугъарагъинь Дадон
Энъкрлдж йөрәл тәвнә.
Оли дотр, генткн,
Одәр шинджлдж меддг,
Ончта цецн өвгн,
Саәкасн онъгдарад одсн,
Сарачин цагъан сахлта,
Хун метәр цәәсн
Хуучн нәәджән үзнә.
Түүнд хан келнә:
«Түнъшүр көгшә, аав,
Амулнъ менд йовнч!
Аврм ю келнәч?
Нааран өөрд хәәмнъ,
Нанд ю закнәч?»
Хәрүднъ өвгн келнә:
«Хәрнъ тоций хан,
Эс меднч? ач күргсндм,
Эгл сурсн тоотичн
Эврә таал метәр
Эрк биш куцәнәв — гиләч.
Хәрнъ, тиигхлә нанд
Хәәрл эн күүкән,

Хяärtä шамахан хатан.»
Алнь болдж хан,
Адгън чочад келнә:
«Ай, ягъдж бәәхмбч,
Алмс дотрчи орву?
Адрдж бәәнәч, көгшә!
Йирин би келләв,
Йилгъән үгән өгләв.
Болв, ююнд чигн
Боомтг зөв бәәнә.
Күүкәр ю кехмбч?
Күндтә нама медлчи,
Нанас сансан сурлчи:
Нам хазн зөоримчи,
Алдр түшмлин ямчи,
Актасм эркн күлгчи,
Элвг дала алвтин
Экцән өрәлинь болвчи.»
Өвгн хәрүднь келнә:
«Өглгъчнь нанд керго.
Хяәрл эн күүкән,
Хяärtä шамахана хатан.»
Хан цухлдад нүлмнә,
Уурлад хяәкрдж келнә:
«Уга, дегд давджанач!
Өгхшив чамд, төрүц юм,
Онъгәр кишго, килнцән дүүргвч.
Амд деерән, әрл цааран!
Чирдж гаргътн эн өвгиг!»
Чидл күрмәр хәрүцәд,
Зөвән күргхәр седәд,
Зогсна өвгн ормдан,
Зүгәр ханла зүтклгън
Зеткртә-әәмшгтә юмн.
Мөн хан цухлдад,
Манънаднь төмрәр цокна.
Өвгн харгъцад кинснә.
Онъгәрәд оддг болна.
Уүнд алвтин улс
Уүмдж цугъар сүрднә.
Күүкн ганцарн байрлна,
Күкләрн наад инәнә.
Эн шүлм күүкн

Эгл килнцäs äähш.
Эзн хан зөвәр
Эврән ääмен бийнь,
Күүкнә өмнäs хан,
Күлцдж мүсг инәнә.
Тигәд бәәшнъгән эргәд
Тедн ирәд бууна...
Генткн, невчк цәнънсн
Генәртә дун гарна.
Уүмсн алвт-әмтнә
Узл-нүр дотр,
Шуургасн петух нисәд
Шуугдж тергид бууна.
Хаана толгъад сууна,
Хамгддж дорад бөгдгълзнә,
Харулхдж петух хәәкрнә.
Хаана ора чонъкна.
Терүнлә хамдан Дадон,
Тергнәсн көлврдж кииснә
Äәмдж-зөвдж чишкн,
Äмнь гарад одна.
Тигәд алмс хатн
Төрүц генткн геедрнә...
Тууль худл, болв
Түүнә тәәлвр тодлтн!
Уйн-багъ улс
Уха түүнәс автн!

Элст, 1937 дж.

ГАРГ

Орс гелнъгин болн түүнā зарц Балдан туск тууль	3
Салтан хаана туск, түүнā ўрн нертā алдр Гвидон нойна туск, хун хатна туск тууль	11
Загъсчин болн загъсна туск тууль	35
Онъгрсн хаана күүкиā болн ънр долан баатрин туск тууль	41
Алти Петухин туск тууль	63

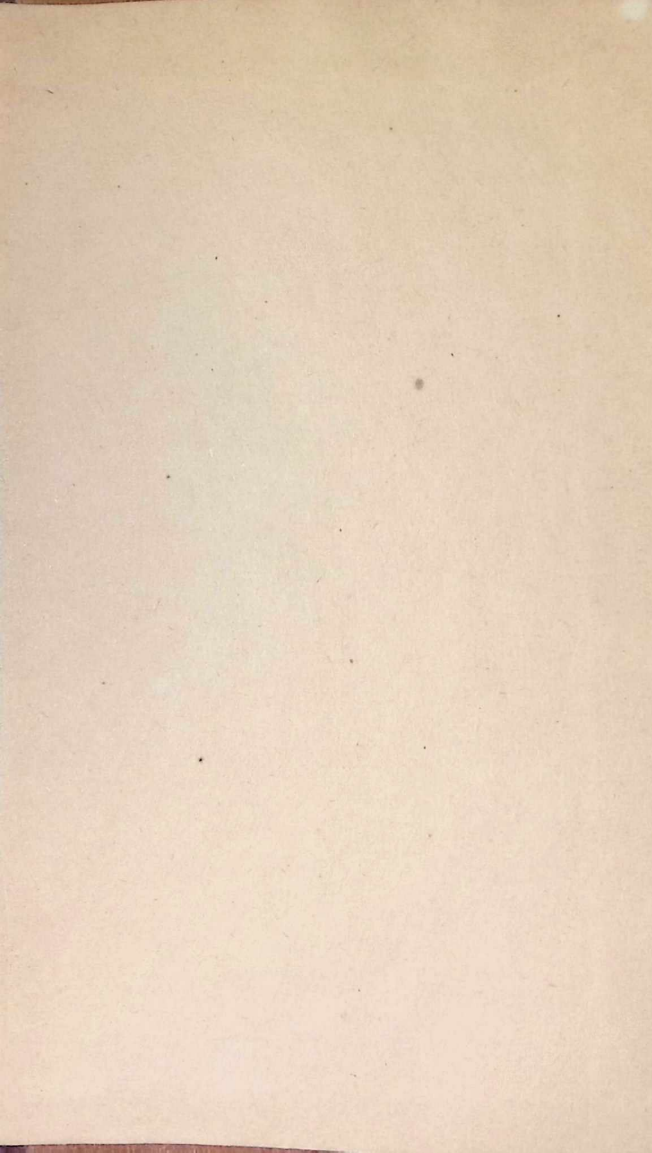
А. С. Пушкин

Сказки
на калмыцком языке

Переводчик Сян-Белгин Хаср.
Редактор перевода Л. О. Инджиев.
Техредактор А. П. Мокротоваров.
Корректор Х. А. Бадмаева.

Сдано в набор 24.II-58 г. Подписано к печати 21.IV-58 г.
Авт. л. 2,1. Уч.-изд. л. 2,2. Печ. л. 2,6. Бумага 84×108¹/₃₂
Бум. л. 1,1. Заказ № 1139. Тираж 3 000 экз. Цена 3 руб.

Краевая типография, г. Ставрополь, ул. Артема, 18.

Цена 3 руб.